

Capreolus

TIJDSCHRIFT VOOR REEWILDBEHEER

11^e jaargang, nr. 37

Maart 2003

Algemene
Ledenvergadering
&
Nationale Beheer-
tentoonstelling

26 april 2003

Vorden

Thema:
Kennis

Standaardwerken

Internet en zoekmachines

Voor u bestudeerd!

Inhoud

Standaardwerken	3
Congressen en Reeën	7
Reeën en internet	8
Sociale rangorde van het ree in Europa (deel 1)	10
Leeftijdsbepaling bij reeën subjectief en objectief	12
Algemene ledenvergadering	14
New Forest reeonderzoek (Engeland), deel 2	15
Richtkijkers	19
Voor u gelezen	22
Hoogwater Havikerwaard	25
vervolg Congressen en Reeën	27
Staatsbosbeheer en verpachting van jacht	28
De drie winnende dia's van Jan Huttinga!	29
Nieuwe zweethondenlijst/ Junior Jagers Antwerpen	30

Colofon

opgericht op 21 april 1951.

Capreolus, Tijdschrift voor Rewildbeheer van de Vereniging Het Rewild
ISSN: 0929-1091
Verschijnt: 4 x per jaar
Beschermer: Z.K.H. Prins Bernhard

Redactie:

G.J. Spek - Eindredacteur
R.L. van Nederpelt - Redactielid
B.L. Boers - Redactielid
H.M. Dorenbosch - Redactielid

Redactie ondersteuning:

Mw. J.A.M. Hendriks-Hueber - Fotomateriaal
R.C. van Dijk - Advertentie Acquisitie
J.M. Smit - Correspondent buitenlandse tijdschriften

Bestuur:

ir. W.R.J. Neutel	voorzitter (2002)
J. van de Waardt	secretaris (2000)
R.A.N. van Heek	penningmeester (2001)
J.H. Bakker	lid (1996)
H. Robaard	lid (2002)
A. ten Oever	lid (2000)
W.A.P. Remijnse	lid (2000)
Dr A.P.M. Rutten	lid (1993)
Ir J.M. Seroo	lid (1985)
ir. G.A. Schiller	lid (2002)
C.W. Jolles	lid (2000)

Adviseurs:

Mr P. van Schooten - Juridische zaken
Prof. Dr. J.L. van Haften - Bioloog
G.J. Spek - Technisch adviseur

Secretariaat:

J. van de Waardt,
Kamillelaan 11,
3925 RG Scherpenzeel.
tel: 033-4691797
fax: 033-4691797
E-mail: info@reewild.nl

Slijpplaatjes:

G.J.M. Koenderink,
Lhee 96, 7991 PK Dwingeloo.
tel: 0521-597356

Coördinator keurmeesters:

J. Schoonderbeek,
Meidoornstraat 16, 7497 MG Bentelo.
tel: 0547-292228

Vormgeving:

Jenner en Jenner bv, Utrecht.

Druk:

PlantijnCasparie Utrecht.

Lithografie:

Van Zijl prepress, Utrecht.

Contributie: € 30 per jaar.

Bankrelatie:

ABN - AMRO Bank rek.nummer 49.70.37.440
t.n.v. Vereniging "Het Rewild" te Rhenen.

'Capreolus' is het onafhankelijke orgaan van de Vereniging Het Rewild. De weergegeven meningen komen niet noodzakelijkerwijs overeen met die van het bestuur. De redactie behoudt zich het recht voor, elke reactie te korten of te redigeren.

Copy voor 'Capreolus' voor:

nr. 38: 1 mei 2003, nr. 39: 1 augustus 2003,
nr. 40: 15 oktober 2003

zenden aan redactie van Capreolus:
Elburgerweg 146, 8171 RJ Vaassen,
spekfauna-advies@introweb.nl

Foto voorpagina:

J. Huttinga

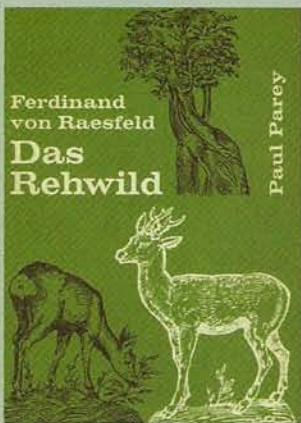
Overname van artikelen is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Standaardwerken

Door G.J. Spek

In de jacht –en wildbeheerwereld kennen we diverse standaardwerken die bij veel uitvoerders in de boekenkast zijn terug te vinden. Wat is er allemaal op de markt en hoe kom ik daaraan? Een overzicht.

In Nederland vinden we veel Duitstalige boeken. Een historisch boek dat vrijwel iedereen kent is *Das Rehwild* van Ferdinand von Raesfeld (ISBN 3 490 15212 3). In Nederland

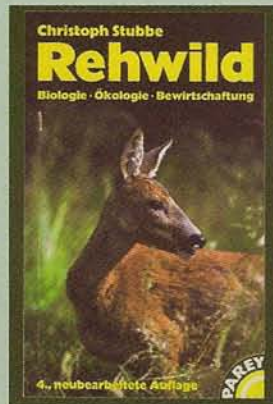
kennen we maar één standaard werk en dat is het boek van Daan Wildschut met de titel *Wat zegt Raesfeld en wat zeggen anderen over het aanspreken van reewild* (verkrijgbaar bij Het Reewild). De naam zegt het al: het is voornamelijk gebaseerd op Duitse literatuur.

In dit artikel help ik de minder ingewijden op weg bij een eventuele aanschaf van een boek of naar specifieke informatie.

Soortspecifiek

Wie een naslag werk wil hebben met veel technische informatie over reeën, komt al

vrij snel uit op het boek *Rehwild, Biologie, Ökologie en Bewirtschaftung* van Christoph Stubbe (ISBN 3 8263 8479 2). Je kunt het zo gek niet bedenken of je vindt het terug in dit boek. Erg handig is het trefwoordenregister. Een voordeel is dat dit boek inmiddels ver onder de prijs wordt aangeboden. Het ook eerder genoemde *Das Rehwild* van Von Raesfeld geeft vaak veel gedetailleerde technische informatie. De informatie bij de verkampte bokken uit het vorige nummer is uit beide boeken gehaald.

Ook over het reeënbeheer wordt het nodige geschreven. Echter de wijze van omgang met de soort is in beide boeken sterk gefocust op *Der Hege mit der Büchse*, die door Hespeler gemotiveerd is onderuit gehaald als we praten over het bereiken van een beter en groter ree. Het oogstprincipe (maximal sustainable yield MSY) speelt de boventoon. Een reekalf opgegeten door een vos gaat dus ten koste van de MSY. In de huidige tijd dient dit mijns inziens in een ander daglicht bekeken te worden. Ook de nieuwe doelstelling van de Vereniging Het Reewild is hierop toegesneden.

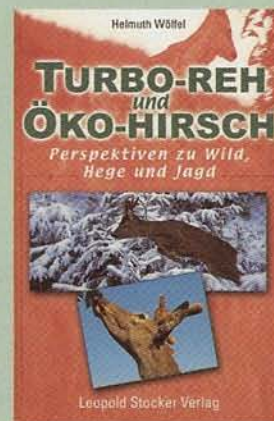
Reeënbeheer

Zoals hiervoor al gemeld heeft Hespeler een standaard werk met als titel *Rehwild Heute* (ISBN 3 405 13600 8) geschreven, waarin hij op zijn bekende kritische wijze gestaafd met eigen praktijkervaringen gewoon en hele hoop dingen onderuit haalt. Alhoewel hij

meer redeneert vanuit andere doelstellingen voornamelijk effecten op bosontwikkeling die zo wie zo de belangrijkste reden voor ingrijpen zijn in Duitsland. Maar hij houdt ook rekening met de soort zelf en de plaats van reeën in het ecosysteem. Waarbij hij de jagers geregeld een spiegel voor houdt. Dit boek mag bij geen één jager ontbreken. Voor degene die dit boek willen aan schaffen, wacht dan nog even. Bruno is bezig met een volledig herziene uitgave, die dit jaar zal verschijnen!

Een in Duitsland bekende wildbioloog en jager is Helmut Wölfel. Hij schreef in 1999 het boek *Turbo-Reh und Öko-hirsch* (ISBN 3 7020 0855 1). Hij is net zoals Hespeler uiterst kritisch over ons handelen als jager en geeft hiermee de nodige stof tot nadenken. Jacht is geen doel op zich maar een middel om iets te bereiken. Hij weet

kennis van de soort en de doelen die je wilt bereiken, goed te combineren. Enkele punten die hij in zijn boek voorstelt met betrekking tot reeënbejaging zijn onder meer: geen doelleeftijd voor reebokken (bij edelherten wel!!), geen classificatie naar gewei, maar een onderverdeling in jaarlingen en volwassen

bokken, aantal voor selectie, korte afschot-tijden, kalf is kalf ongeacht gewicht (subjectief en groter is niet altijd beter) of geslacht, hoogte afschot smalree en geit hoger of gelijk aan het afschot van bokken. Wat ik echter in beide boeken mis (omdat beide auteurs uitgaan van regulatie van populaties in voornamelijk bosbiotopen) is de relatie tussen landschap en populatiedynamiek.

Fred Kurt gaat in zijn boek *Das Reh in der Kulturlandschaft, Sozialverhalten und Ökologie eines Anpassers* (ISBN 3 440 09397 2) - hier wel op in. Hij geeft op basis van literatuur in combinatie met de nodige praktijkervaring een beschrijving van het ree in ons cultuurlandschap, die veel duidelijk maakt. Dit wil niet zeggen dat alles is verklaard. Wel duidelijk is dat ons ree een uiterst flexibele diersoort is. Hij beschrijft ook het fenomeen veldreeën. De meest interessante hoofdstukken gaan over de populatiedynamiek, waarin ook de relatie wordt gelegd met het verschijnsel dat een ree een 'r' of een 'k' strategie is. In een toekomstig artikel in *Capreolus*, wordt hier nader op teruggekomen. Verder populatieregulatie, schade door reeën en een verantwoorde omgang met deze prachtige diersoort. Hij geeft ook een historische

beschrijving van de aantalonwikkeling en de ecologische plek van het ree in het nog niet door mensen aangetaste oorspronkelijk landschap. Dat komt weer overeen met de megaherbivoren theorie van Frans Vera. Ik ben het met hem eens dat onze huidige dichtheden in de meeste landschappen als hoogst onnatuurlijk zijn te beschouwen. Hierbij spelen niet alleen de benutting van landbouwgronden en de rol van kunstmest maar vooral ook de aantasting van het oorspronkelijk landschap een rol. Deze historische terugblik komt weer overeen met de dalende reeën dichtheid zodra de dicht-

Ook zijn beschrijving van de relatie predator en prooi is een eye-opener. Ten aanzien van onze eigen bejaging wederom de nodige kritische kanttekening, denk alleen aan de jachtveld grootte van een lynx en de gemiddelde jachtveldgrootte in Nederland. Ook voor natuurbeheerders is dit een interessant boek omdat de relatie tussen reeën en vegetatie (o.a. het muntjak effect) de nodige aandacht krijgt. Voor de beheerders die problemen hebben met hun bosontwikkeling, betekent de helft minder reeën niet vanzelfsprekend de helft minder schade. Het hoe, wat en waarom moet u zelf maar lezen.

Foto: J. Huttinga

heid van grotere hoefdieren zoals edelhert, damhert, rund en paard toeneemt. Alhoewel al deze dieren leven in puzzelstukjes uit het oorspronkelijke systeem zien we een natuurlijke mechanisme weer optreden. In het niet aangetaste landschap trok ook het ree aan het kortste eind en kwam slechts in lage dichtheden voor.

Aanspreken van reeën

Over het aanspreken van reeën zijn boeken vol geschreven. Vaak komen de standaardverhalen terug. De ene schrijver gebruikt de beschrijvingen van de ander en vermeende feitelijkheden worden dan vaak niet meer kritisch tegen het licht gehouden. Er zijn diverse vastgeroeste meningen. Zo zou een dikke nek, vroeg afwerpen, vroeg vegen en het hebben van dakrozen op een oude bok wijzen. Net zoals mensen laten reeën zich niet snel in een vakje plaatsen. We kennen lange dikke, dunne mensen, mensen die al dan niet op grote voet leven en allerlei haarvarianten kunnen hebben: rood, zwart, blond, krullend noem maar op. Laten we het maar niet over verschillen in gedrag en karakter hebben. We kunnen het wel vergeten dat we reeën exact in een bepaald hokje kunnen plaatsen. Dit is vervelend, want door de standaard verhalen leek dat aanspreken toch wel gemakkelijk. Niets is minder waar!

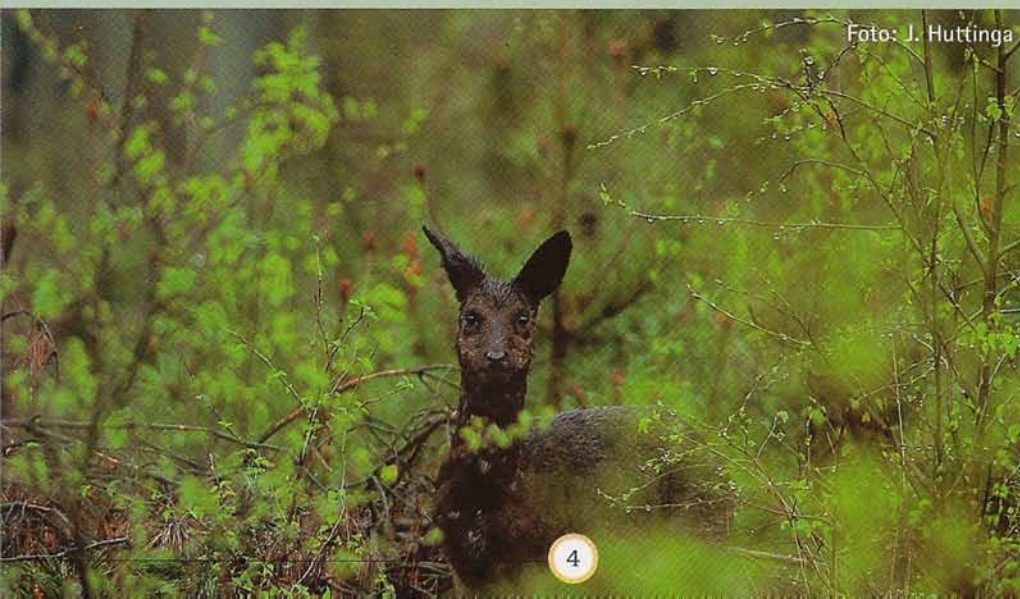
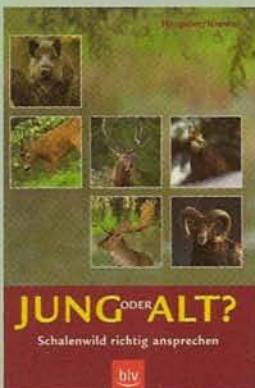

Foto: J. Huttinga

Een standaardwerk op het punt van aanspreken is het boek *Über Rehe* van A.u.J.v. Bayern (ISBN 3 405 11851 4). Het is duur, maar de documentatie met foto's van bokken die als kalf al gemerkt waren, is echt uniek. Alhoewel een foto natuurlijk een moment opname is, geeft dit goed inzicht in de diversiteit in het uiterlijk van de bokken. Als je op basis van deze foto's medejagers de leeftijd laat bepalen, dan merk je hoe snel je eraan zit.

Recent op het punt van aanspreken van grofwild is een boek van Bruno Hespeler verschenen. Geschreven in samenwerking met Bernd Krewer met de titel *Jung oder Alt?* (ISBN 3 405 15995 4). Dit in pocketvorm met

op de ene bladzijde de beschrijving en op de andere bladzijde foto's. Het gedeelte van pagina 48 tot en met pagina 85 gaat over reeën. Voornamelijk over levende reeën zowel mannelijk als vrouwelijk. Op de laatste vier pagina's gaan ze in op de leeftijdsbepaling aan de hand van de kaakslijtage. Natuurlijk hebben ze weer een paar zeer afwijkende slijtagebeelden uit de hoge hoed getoverd van bokken waarvan de leeftijd exact bekend was. De foutmarge bij bokken van 2 jaar en ouder kan dan ook aanzienlijk zijn. Bij een consequente bepaling door opgeleide

keurmeester geeft dit op termijn toch een schat aan gegevens, die binnen het beheer gebruikt kunnen worden om bepaalde zaken te kunnen onderbouwen of bij te sturen.

Voor en na het schot

De naam Hespeler zijn we hiervoor al een paar keer tegengekomen. Nu komt de laatste keer! In 2002 is zijn pocket *Vor und nach dem Schuss* (ISBN 3 405 15179 7) verschenen.

Hij behandelt in dit boek: nazoeken begint met het schot, hoe ontstaat een spoor, welke hond om na te zoeken, over kunstsporen en uitrusting, voordat het knalt, nadat het geknald heeft, weersinvloeden, de hond aan de riem, de eerste en navolgende hetzen en waar zit het schot.

John ter Horst (bekend zweethonden man op de Veluwe en daar buiten) heb ik om zijn mening over het boekje gevraagd. Hij hoefde niet lang na te denken: "heel goed boekje ja perfect. Handig formaat makkelijk om mee te nemen, echte hoogzit lectuur. Bruno Hespeler weet op een eenvoudige wijze de boodschap duidelijk te maken." Kortom: voor elke grofwildjager een bijna verplicht standaardwerk.

Wildziekten

De vereniging Het Reewild heeft op dit onderwerp haar folder *Eetbaar?* uitgegeven. Kort en krachtig en aan de hand van duidelijk

foto's worden de belangrijkste ziekten die bij reeën voor kunnen komen beschreven. Inhoudelijk wordt veel dieper op deze materie ingegaan in het boek *Wildkrankheiten erkennen und beurteilen* van Odward Geisel (ISBN 3 405 14709 3). Het is geen boek om voor het eten te lezen. Het formaat is zo dat je dit boek ook handig mee het terrein in kan nemen. Het is voorzien van een plastic steekmap, dus je kunt ook met vieze vingers het boekje gebruiken. Per ziekte wordt een beoordeling gegeven of het betreffende stuk wel of niet gegeten kan worden.

In nummer 36 van *Capreolus* stond een artikelje over gaten in schedels van reebokken. Wie schets mijn verbazing toen ik dit boek in januari binnen kreeg, en op pagina 128 en 129 een beschrijving vond van dit fenomeen met bijbehorende duidelijk foto. Oorzaak: doorboring van de schedel door een rivaal!

Praktijk tips voor jacht en jager

Iedereen kent zo zijn eigen handigheidjes! Von Harling en Bothe hebben al deze dingen verzameld en in boekvorm uitgegeven.

Praxistips für Jagd und Jäger (ISBN 3 932848 02 0). Je kunt het niet zo gek bedenken of je vindt het in dit boekje. Enkele voorbeelden: kartonnen doos als wapenondersteuning, wc-papier als alternatief van de dure viltproppen om uw loop mee schoon te maken, praktisch patronen-etuis, aluminiumfolie om de stangen tijdens het bleken met H_2O_2 te beschermen, om H_2O_2 te besparen vermengen met scheerzeep, Kaliumpermanganaat om verbleekte stangen weer hun natuurlijke kleur te geven, drogen van huiden, een drieënig aanstrijkstok, afplakstickers voor de schijf als plakker op de loopmond of als plakker op uw autoslot, handige wilddragers, trechter uit een plastic fles, melk of ossenbloed tegen wildschade, ballonnen tegen het dood maaien van reekalveren, af en toe een

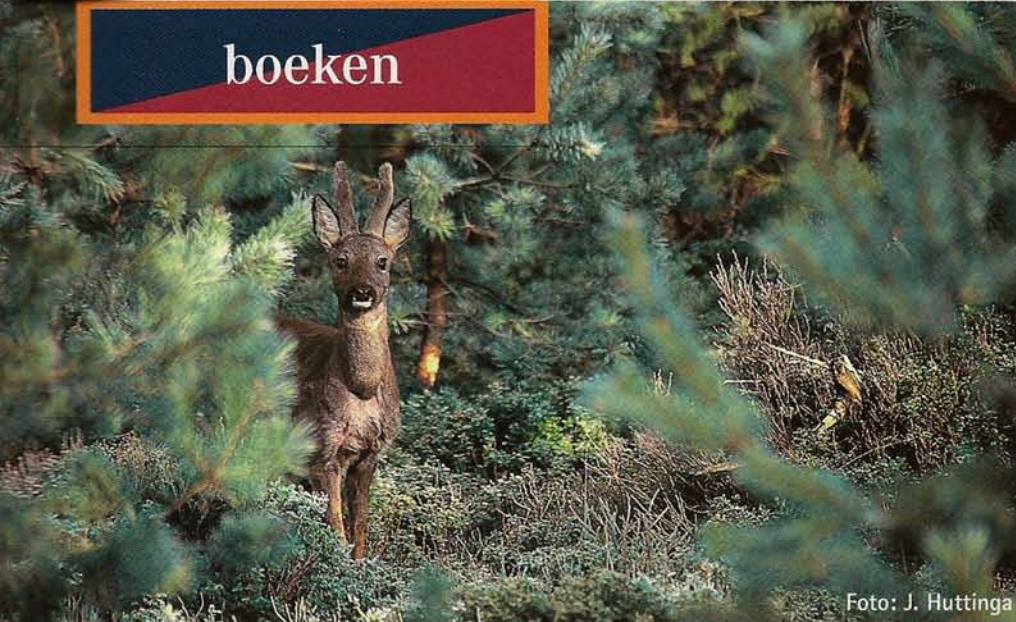

Foto: J. Huttinga

druppel azijn op de kookplaat en u heeft geen last meer van vliegen, leren laarzen invetten als ze nog nat zijn enzovoort.

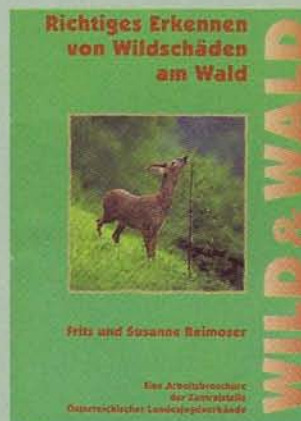
Wapens en schieten

Hierover hebben we in Nederland wel een standaard werk namelijk: *Alle Kogels vliegen...* van Jan M. Smit (ISBN 90 70886 40 5). Enkele onderwerpen daaruit zijn verkort terug te vinden in oude nummers van Capreolus.

Ree en bos

In veel gebieden zijn de effecten van reeën op de bosverjonging een belangrijke reden om in reeënpopulaties in te grijpen. In Capreolus nr. 30/31 hebben we al een keer een voorbeeld uit Oostenrijk gegeven hoe je met een doordachte aanpak de gewenste bosverjonging wel door de vraatlijn (120 cm) heen te krijgen is. Vaak wordt elke hap van een boompje gezien als schade. Maar zolang er eiken en reeën zijn is er al een wederzijdse beïnvloeding. Vraat kun je beschouwen als natuurlijke gedrag, maar zodra alle loofboomverjonging als gevolg van een onnatuurlijke leefsituatie wordt weggevreten komt een en ander in een ander daglicht te staan. Hoe je het ook wendt of keert, reeën kunnen in meer of mindere mate niet alleen effect hebben op de natuurlijke bosontwikkeling, maar ook op de door een beheerder geplante boompjes. Ook zorgen reeën (afhankelijk van de dichtheid) voor 'schuivende' concurrentieverhoudingen tussen planten. Dit kan zowel voor – als nadelig zijn.

Wanneer is er nu sprake van schade en wanneer niet? Wanneer een beheerder een bepaald bosdoeltype nastreeft met uiteindelijk een x aantal bomen in een bepaalde soortensamenstelling kan dit einddoel vertaald worden in de gewenste verjongings-samenstelling. De aanwezige vraat moet dus beoordeeld worden op basis van het verjongingsdoel.

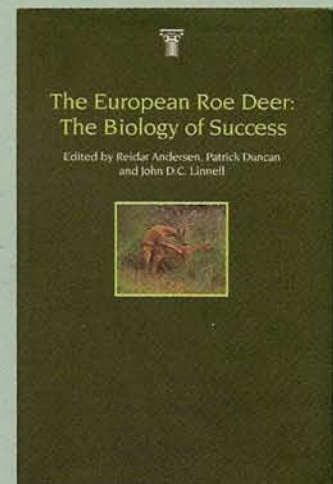
In het boekje van Fritz en Susanne Reimoser, *Richtiges Erkennen von Wildschäden am Wald* (geen ISBN nr) wordt het bovenstaande uiterst overzichtelijk uit de doeken gedaan en aangevuld met een groot aantal foto's. In een aantal algemene hoofdstukjes wordt ingegaan op het grofwild in ons cultuurlandschap, de rol van hoefdieren in het ecosysteem bos, de aantrekkelijkheid van boomsoorten voor grofwild.

Uit het hoofdstuk over de relatie hoefdieren en ecosysteem bos komt de navolgende zin: *Über 'positive' Funktionen des Schalenwildes in Ökosystem Wald (z.B. Samenverbreitung und Eintreten von Pflanzensamen in den Boden, Verbesserung der Überlebensmöglichkeiten von konkurrenzschwachen Pflanzarten durch selektiver Verbiss von Konkurrenzstarken Arten, Verbesserung der Keimungsbedingungen durch Kotproduktion und Nährstoffumverteilung) liegen bisher nur wenige konkrete Untersuchungsergebnisse vor. Es wurde jedoch – im Gegensatz zu den 'negativen' Auswirkungen – auch nur selten danach gesucht!* Zij zitten volgens mijn mening op het goede spoor. Het gaat erom de wisselwerking tussen herbivoren en hun voedsel te begrijpen. In het oorspronkelijke niet door de mens aangetaste landschap was deze wisselwerking perfect!

Conclusie: voor terrein – en wildbeheerders een onmisbaar boekje.

Literatuur

Een samenvatting van recente literatuur uit Noord-West Europa vinden we terug in het boek *The European Roe Deer: The Biology of Success* geschreven door Reidar Andersen, Patrick Duncan and John D.C. Linnell (ISBN 82 00 37682 6). Deze pil met meer dan 300 bladzijden is een aanrader voor een ieder die informatie wil hebben op basis van een wetenschappelijke achtergrond. Om deze informatie ook voor de gemiddelde lezer beschikbaar te maken hebben we Tim Boerrigter bereid gevonden een nieuwe serie te starten 'Voor U bestudeerd'. Zijn eerste artikel vindt u in dit nummer.

Bovengenoemd boek is duur en kost circa € 65 en kan via de hoofdredacteur worden besteld of u moet zelf naar Noorwegen gaan. Het boek is niet via de boekhandel in Nederland of via internet te bestellen!

Engelse standaardwerken

Hierop wordt in een navolgend nummer teruggekomen. Hierin zullen auteurs zoals Prior, Putman en Chapman aanbod komen.

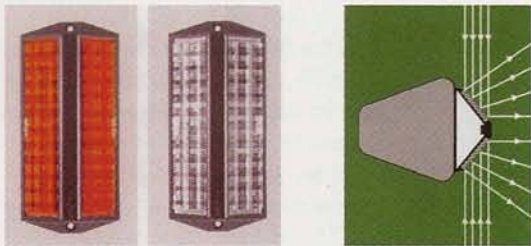
Bestellen?

Als u naar aanleiding van dit artikel bepaalde boeken zou willen bestellen, dan kunt u terecht bij Jachtliteratuur en Video Spijkerman, Schaloenstraat 7, 6136 CL Sittard, tel./fax: 046-4521451. Dit kan natuurlijk ook rechtstreeks via internet, in het artikel reeën en internet kunt u vinden hoe dit in zijn werk gaat.

Preventie

Aanrijdingen met grofwild kunnen sterk worden verminderd door de inzet van WEGU-Wildreflectoren en/of DUFTZAUN (Hagopur geurscherm).

Hiermee zijn goede resultaten behaald. Nadere informatie over genoemde producten is te verkrijgen bij:

De vertegenwoordiger in Nederland

ARFMAN —

Arfman Hekwerk b.v.
Ondernemersweg 15
7451 PK HOLTEN
Tel: 0548 - 36 29 48
Fax: 0548 - 36 50 42
E-mail: info@arfman.nl
website: www.arfman.nl

Duftzaun

Tegen aanrijdingen
met grofwild

Effectieve bescherming voor mens en dier

Op meer dan 16.000 ongevallocaties in Europa is Duftzaun toegepast.

De gemiddelde vermindering van het aanrijdingen ligt bewezen op circa 74%. De lange termijn werking wordt door internationale referenties al meer dan 12 jaar bevestigd.

Hagopur GmbH D-86899 Landsberg

HAGOPUR®

www.hagopur.de

Congressen en Reeën

Door R. Schoon

Beroepshalve heb ik veel te maken met het reeën. Als beheerder van een 3500 Ha groot duingebied dat de thuishaven is voor een 600-tal reeën en circa 700 damherten word ik bijna dagelijks geconfronteerd met datgene wat we vooral niet blijken te weten van de reeën. Dit betekent dat ik met enige regelmaat mijn licht opsteek bij collega beheerders in Nederland, maar ook daarbuiten. Een heel belangrijk moment om kennis, maar zeker ook kennissen, op te doen zijn de congressen die het ree als onderwerp van studie hebben. Maar omdat ook ik niet alle tijd van de wereld heb, en mijn principaal wel goed maar niet gek is, is het de kunst om net die congressen er uit te pikken die veel voor mij kunnen opleveren. Waar let ik nu op als het gaat om het bepalen naar welk congres ik ga? Eigenlijk is het heel simpel. Het gaat dan om de volgende dingen:

- Is er sprake van een goede verhouding tussen de geboden onderwerpen voor wat betreft wetenschappelijk onderzoek en de praktische toepassing daarvan? Oftewel: zijn er naast wetenschappers ook beheerders die een inbreng hebben op het congres?
- Wat zijn de kosten die met het congres gemoeid zijn?
- Is het qua tijd in te passen met al mijn andere werkzaamheden?
- Zijn er naast reewild-onderzoeken ook andere onderwerpen die voor mij van belang kunnen zijn?
- En last but not least: wie komen er allemaal wat vertellen?

De vier congressen die het belangrijkste lijken te zijn voor de reeënbeheerder / -onderzoeker heb ik voor u op een rijtje gezet.

De IUGB (International Union of Game Biologists) De IUGB bestaat uit een uitermate interessante mix van beheerders en wetenschappers, die niet vooraf stelling hebben ingenomen tegen of voor de jacht. Dit laatste zal waarschijnlijk de reden zijn dat ik naast mijn eigen persoon vaak maar één andere Nederlander tegenkom: de bij de vereniging Het Reewild bekende en zeer gewaardeerde heer J. van Haaften. Andere Nederlanders kom ik eigenlijk niet tegen, omdat we in Nederland ofwel tot het ene kamp lijken te moeten behoren, ofwel tot het andere kamp. Aardig detail: de heer Van Haaften is op het IUGB-congres van 2001 in Cyprus op basis van zijn verdiensten voor het wetenschappelijk onderzoek aan zoogdieren uitgeroepen tot erelid van de IUGB. Ik wist al sinds mijn studententijd dat hij zich bezig hield met wolven, reeën, beren en zehonden, maar tot mijn verbazing bleek hij ook een goede bekende in Cyprus omdat hij zich daar bezig heeft gehouden met de Cypriotische moeflon. Mede door zijn werk is deze prachtige ondersoort niet van de aardbodem verdwenen en lijkt het voortbestaan zeker te zijn gesteld.

vervolg op pagina 27 >

Reeën en internet

Door G.J. Spek

Tien jaar geleden was het nog ondenkbaar dat we via de telefoonlijn zoveel informatie tot ons konden nemen als nu. In dit artikel wordt eerst ingegaan op de wijze waarop je op internet interessante zaken over reeën kunt vinden en hoe je bijvoorbeeld boeken kunt bestellen. In het tweede gedeelte krijgt u een verslag hoe de literatuur zoekmachines aanwezig in de Bibliotheek De Haaff functioneren.

Nederlandse zoekmachine ILSE

Ree

Gestart via startpagina.nl in de zoekmachine ILSE krijg ik op het woord *Ree* 488 resultaten. De meeste zijn *sites* van mensen of firma's die 'ree' in hun naam hebben staan. De eerste *site* die over reeën gaat is die van Eline van Ee (11 jaar). Andere vondsten zijn, het museum voor Natuur- en Wildbeheer gevestigd in Kasteel Doorwerth hierna het museum van Kees Bos (die vorig jaar veel te vroeg is overleden). Na 60 sites ben ik maar gestopt om meer gericht te zoeken.

Ree and vereniging

Op deze zoekopdracht neemt het aantal gevonden sites al drastisch af, namelijk 58 stuks. Het echte reegehalte stijgt behoorlijk. Natuurlijke opzoek naar de site van de Vereniging en ja, op nummer 54 staat onze eigen site.

Reewild and vereniging

Op deze zoekopdracht als nummer 1 de site van de Vereniging met een totaal aantal *hits* van 7 stuks. Ook ons symposium van het afgelopen jaar vindt de computer op de site www.tweevoeter.nl. Bij www.raban.nl (antiquariaat) komen we ons boekje *Op reeën uit* tegen. Verder de WBE Brummen, de VZZ, de KNJV en een melding uit de MKZ periode van

verdachte reeën. Op de site www.planet.nl vindt u een chronologisch overzicht van de gehele MKZ-crisis.

Internationale zoekmachine Google

Roedeer

Op het woord *roedeer* vindt de computer in 0,11 seconden 1260 hits. De eerste gelijk een zeer interessante www.roedeer.com. Met gelijk op de eerste pagina *links* naar de Britisch Deer Society, Deernet, Deer-UK en The mammal society! Even doorgeklikt naar www.deer-uk.com. Aan het eind vindt je hier foto's, filmpjes maar ook geluidsfragmenten van verschillende hertensoorten. Degene die nog nooit een Muntjak heeft gehoord moet deze site maar even bezoeken.

Roedeer and antlers

Deze zoekopdracht levert 41 hits op. Hierop verschijnen reeds eerder genoemde sites maar tevens stijgt het aantal sites over jacht.

Roedeer and traffic

Op basis van deze zoekopdracht verwacht je natuurlijk sites die informatie geven over aanrijdingen met reeën. De eerste die me interessant lijkt is een site uit Estland over luchtverontreiniging die het verkeer veroorzaakt en hiermee het milieu belast dus ook indirect de hier levende reeën. Ook informatie

over reeën en verkeer maar voornamelijk over het versnipperende effect van wegen. Een leuke die we hier tegen kwamen was het Alterra-rapport nr. 365 *Corridors for life*. Het rapport kan als PDF bestand kan worden gedownload.

Het bovenstaande is beschreven voor wie eigenlijk nooit op het internet kijkt. Op zich zouden we hiermee diverse nummers kunnen vullen. Als u interessante informatie vindt geef het dan aan ons door zodat we ook andere lezers hierover kunnen informeren!

Boeken

In het artikel 'Standaardwerken' is aangegeven hoe u via internet boeken kunt bestellen. De ingang die ik gebruik is die via het bedrijf Belboek in Weesp. De site vindt u op www.belboek.nl. Hierna kunt u uit verschillende landen kiezen. Als u kiest voor Duitsland wordt u doorgelinkt naar www.buchkatalog.de. Alhoewel ik ze niet allemaal heb nagelopen kunt u hier de boeken uit het artikel *Standaardwerken* bestellen. U kunt zoeken op naam, auteur, titel of ISBN nummer van het boek. Bijvoorbeeld: u typt Fred Kurt en hop u kunt het boek bestellen. Wilt u daadwerkelijk via Belboek kopen dan moet u zich hier eerst laten registreren. Alleen na registratie wordt uw bestelling uitgevoerd. U ontvangt via de computer de bestellijst, het verschuldigde bedrag wordt via een automatische incasso van uw rekening afgeschreven en u ontvangt meestal binnen 2 weken uw boeken netjes thuis bezorgd.

Ook kunt u zich bij www.buchkatalog.de aanmelden om op de hoogte te blijven van nieuwe uitgaven. Als u uw interessegebied opgeeft ontvangt u automatisch een e-mail waarin de nieuwe uitgaven zijn vermeld.

Literatuur zoekmachines

Alhoewel ik wist dat er literatuur zoekmachines zijn, had ik ze nog nooit gebruikt. Daarom heb ik maar een bezoekje gebracht aan de Bibliotheek De Haaff. Deze is gevestigd in het gebouw van Alterra te Wageningen. Deze bibliotheek is openbaar en u mag via de hier aanwezige computers gratis gebruik maken van de literatuurzoekmachines.

Na het inloggen (gebruikersnaam en wachtwoord worden ter plaatse verstrekt), kunt u

Foto: J. Huttinga

Foto: J. Huttinga

kiezen uit diverse databases. U kunt ze ook in een keer allemaal selecteren het zoeken gaat dan erg traag. Heb ze dus één voor één getest. Op de term *roedeer* varieerde het aantal hits tussen 0 en 110 stuks. In tegenstelling tot internet zit je hier gelijk in de wetenschappelijke informatie.

Veel artikelen kunnen worden gedownload als PDF bestand. Om te testen heb ik er een via het e-mail adres van de bibliotheek naar me zelf gemaïld, dit werkte uitstekend. Ook zitten er in de literatuurlijst weer hyperlinks waardoor je heel snel in andere bronnen kunt komen.

Je kunt bijvoorbeeld ook snelzoeken op auteur, 'Gaillard' leverde 18 hits op.

Tijdens mijn bezoek aldaar heb ik een aantal sites opgeschreven om te kijken of je ook via internet in deze literatuurzoekmachines kunt komen.

De navolgende heb ik tijdens het schrijven van dit artikel bezocht. Een aantal sites geven toegang, voor de meeste heb je echter een gebruikersnaam en een wachtwoord nodig.

Kijkt u zelf maar eens op:

www.library.wur.nl

www.sciencedirect.com

www.swetswise.com

www.journals.cambridge.com

Veel internet plezier!

**Bibliotheek
DE HAAFF**

Droevendaalsesteeg 3a
Wageningen

Postbus 241
6700 AE Wageningen

tel. 0317-477749
fax 0317-424988

e-mail: bluw.haaff@pd.bib.wag-ur.nl

Geopend: 08.30 -17.00 uur

Dit werk uiterlijk retour op:

Bij telefonische verlenging
het nummer van de barcode
van de publicatie opgeven!

U kunt uw boeken ook verlengen
via de Desktop Library:

www.agralin.nl/desktop/services

UB 236

WAGENINGEN UR

Natuurlijk ruimte voor groen

- inventarisaties
- en kaartvervaardiging
- onderzoek
- visies en beleidsplannen
- beheer- en inrichtingsplannen
- ontwerpen
- besteksvoorbereiding
- en directievoering
- projectmanagement

Adviseur voor een duurzame leefomgeving

Eelerwoude Ingenieursbureau adviseert en ondersteunt terreineigenaren, beheerders en bestuurders in landelijk en stedelijk gebied bij de instandhouding en ontwikkeling van een duurzame leefomgeving.

Wij leveren uitsluitend maatwerk en geven daarbij groen en natuur letterlijk de ruimte. Voor een omgeving waar leven in zit bestaan immers geen standaard oplossingen. Dit vraagt van onze klanten en onze adviseurs visie, durf, creativiteit maar zeker ook realiteit.

Eelerwoude

Natuurlijk ruimte voor groen

Eelerwoude Ingenieursbureau BV

Mossendamsdwarweg 3, 7472 DB Goor

Postbus 53, 7470 AB Goor

T (0547) 26 35 15, F (0547) 26 33 15

E ingenieurs@eelerwoude.nl, I www.eelerwoude.nl

Sociale rangorde van het ree in Europa (deel 1)

Door Tim Boerrigter

Foto: J. Huttinga

Algemeen

In de komende nummers van ons blad *Capreolus* zal ik een bijdrage leveren door een aantal hoofdstukken te vertalen uit het boek *The European Roe Deer: The Biology of Succes*. Dit boek is gemeenschappelijk uitgegeven door de universiteiten van Oslo, Stockholm, Kopenhagen, Oxford en Boston. Er is in Europa al vele tientallen jaren onderzoek naar reeën gedaan en de bedoeling van deze uitgave was om de resultaten met elkaar te vergelijken en aan elkaar te toetsen. Dit heeft geresulteerd in een lijvig boekwerk met een breed scala aan onderwerpen. Als eerste behandel ik hieruit het hoofdstuk 'Sociale rangorde van het ree in Europa'. Gezien de omvang van dit hoofdstuk zullen hierover 5 of 6 artikelen verschijnen. Dit eerste artikel beschrijft een inleiding tot het onderwerp, ruimtegebruik door territoriale reeën en ruimtegebruik door niet territoriale reeën. In het volgende artikel komen groepsgegedrag, communicatie binnen het sociale systeem en seizoengebonden sociale organisatie en de rol van ecologische factoren aan bod.

Inleiding

Het Europese ree (*Capreolus capreolus*) wordt doorgaans beschreven als een middelgrote diersoort die voornamelijk voorkomt in min of meer gesloten bosgebieden. Ze leven solitair of in kleine (familie)groepen die selectief foerageren (Putman 1988). De ecologische en sociologische aspecten zijn de basis geweest voor onder andere de ontwikkeling van het territorium van de bokken, van een hoge mate van plaatselijke gebondenheid en van een polygaam voortplantingssysteem. Deze ontwikkeling van het reewild wordt algemeen geaccepteerd. Als anatomische bijzonderheden kunnen nog vermeld worden het kleine cilindrische lichaam, het bloedvatstelsel en het spijsverteringssysteem (Geist 1971; Hoffman 1985; Putman 1988). Als de resultaten van de laatste 25 jaar onderzoek nader worden bekeken, dan is dat nogal veelomvattend. In de loop der tijd hebben reeën nogal wat verschillende biotopen ingenomen in de gematigde en mediterrane gebieden, de bergen, de semi-woestijn en de open agrarische landschappen (Danilkin en Hewison 1996). Voor de sociale eigenschappen en het

ruimtelijke gebruik is de biotoop van wezenlijke betekenis geweest (Maublanc et al. 1987). Lott (1991) schreef: 'Het wordt vaak aangenomen dat het sociale gedrag van een soort afhankelijk is van natuurlijke selectie. Interessant te weten is dat alternatieve vormen van sociaal gedrag het gevolg kunnen zijn van de omstandigheden waarin een soort leeft'. Het ree is een opportunist dat een hoge mate van soepel gedrag kan vertonen. In dit (hoofd)stuk wordt ingegaan op de sociale verhoudingen van reepopulaties in bosgebieden. Daarna worden de verschillende sociale patronen in relatie tot de ecologische eigenschappen van het terrein beschouwd, waarbij het aanpassingsvermogen van het ree in aanmerking wordt genomen. Het sociale en ruimtelijke gedrag van reeën varieert onder invloed van de leefomgeving en andere factoren die op het eerste gezicht niet belangrijk lijken. Afhankelijk hiervan wordt de functie van de sociale samenhang besproken, afgaand op de beschrijving van het karakteristieke gedrag (leefgebied, groeps grootte etc.).

Ruimtegebruik door territoriale reeën
Reebokken worden beschouwd als zeer territoriaal (Bramley 1970; Strandgaard 1972; Bideau et al. 1983a; Liberg et al 1998). De omschrijving 'territoriaal' binnen het systeem van gewervelde diersoorten is per populatie verschillend en wordt in de meeste gevallen

Foto: S. de Vries

niet exact vastgelegd (Mather en Lott 1995). Owen-Smith (1977) heeft echter gebruik gemaakt van drie criteria die veel worden gebruikt om een territorium te omschrijven. Die criteria zijn:

1. het is een begrensde gebied;
2. het terrein is te verdedigen;
3. het ree moet de drang voelen om dat te verdedigen (waarbij een dier agressief, intolerant en/of dominant is).

Er wordt binnen een territorium veel gebruik gemaakt van geluid, oogwaarneming en geurcommunicatie. Het gebruik van een bepaald gebied kan omliggende territoria deels overlappen (Mather en Lott 1995). Bij een lage populatiedichtheid in de zomer blijken de territoria van volwassen bokken elkaar niet te overlappen (Zejda en Bauerova 1985; Danilkin en Hewison 1996). Bij een toename van het aantal dieren kan de overlapping meer en meer het geval worden (Bideau et al. 1993; Andersen et al. 1995; Vincent et al. 1995; Johansson 1996). Zelfs bij een hoge dichtheid blijkt echter dat de oppervlakte van de kern van een territorium vrijwel gelijk blijft. Daar maakt alleen de territoriale bok gebruik van (Cederlund 1983; Sempéré 1982; Chapman et al. 1995; Vincent et al. 1995).

Het verdedigen van een territorium wordt doorgaans omschreven als het verjagen van individuen uit een bepaald gebied, waarbij gebruik gemaakt wordt van dreiging, geurmarkeringen en vechten (Maher en Lott 1995). Gedurende de zomermaanden wordt agressief gedrag tussen volwassen bokken regelmatig waargenomen, vaak door middel van machtsvertoon, achtervolging en terugtrekken en soms fysieke confrontaties (Bramley 1970; Danilkin en Hewison 1996). Meestal richten de territoriale bokken hun agressie op de jonge bokken (Bramley 1970; Standgaard 1972), maar in het bijzonder op de dieren met grotere geweien die ook de grootste bedreiging kunnen vormen (Wahlström 1994). Daarbij wordt als verdediging uitingen van geluid in combinatie met het vegen van bomen en het maken van schraapplekken (Bramley 1970; Johansson et al. 1995) door de andere bok opgevat als bedreigend gedrag.

Kaufmann (1983) beschouwt dit plaatsgebonden optreden als het essentiële criterium voor territoriumgedrag. Dus: individu A domineert individu B in gebied a maar individu A is onderschikt aan individu B in gebied b (Desrochers en Hannon 1989). In deze vast-

Foto: J. Huttinga

stelling is van het overlappen van territoria geen sprake, er van uitgaande dat de interacties tussen de beide individuen van agressieve aard zijn. Een enkele keer worden dergelijke gedragingen bij geiten waargenomen. Geiger en Krämer (1974) hebben gedurende de wintermaanden 4000 agressieve handelingen waargenomen tussen twintig individuele (gemerkte) reeën op een aantrekkelijke foerageerplek. Ze merkten toen dat er bij de bokken onderling geen onderscheid werd gemaakt in leeftijd en geweigrootheid. Er bleek wel een relatie aanwezig te zijn tussen de aantrekkelijk winterfoerageerplek en het zomerterritorium van een bok. Hoe dichter het zomerterritorium van een bok bij de winterse foerageerplek ligt, hoe dominanter de betreffende bok is (vergelijkbare situaties komen voor bij sommige vogelsoorten, Strokes 1962). Geiger en Krämer (1974) ontdekten verder dat de onderlinge houding van twee dominante bokken in de winter afhankelijk was van de locatie waar de bokken met elkaar in verdedigend contact kwamen. De daaropvolgende zomer bleek dan dat de twee bokken hun territoria begrepsden tot de plaats waar ze in de voorafgaande winter als winnaar of verliezer uit de strijd waren gekomen. Indien de dominantie tussen twee bokken niet veel voor elkaar onderdoet kunnen ze elkaar tot binnen hun eigen territoria achtervolgen (Bideau et al. 1983). Een reebok die echter agressief is in zijn eigen territorium, wordt onzeker tijdens een bezoek aan een naastgelegen territorium en zelfs nederig bij een ontmoeting met de betreffende plaatsbok (Danilkin en Hewison 1996). Dominantie lijkt plaatsgebonden en daarom lijkt ook territoriaal gedrag afhankelijk van de beschikbare ruimte.

Ruimtegebruik niet territoriale reeën

Bij de meeste hoefdieren die er een territorium op na houden heeft alleen een deel van de volwassen mannelijke dieren permanent een

territorium (Owen-Smith 1977). Niet alle sterke mannelijke exemplaren hebben dus een eigen 'afgebakend' terrein. Het lijkt erop dat volwassen bokken zonder territorium een zeldzaamheid zijn (Andersson et al. 1995). Uitgewezen heeft echter wel dat sommige oudere bokken zich terugtrekken in een klein gebied dat geen overlapping heeft met het territorium dat ze een jaar geleden nog tijdens de bronst verdedigden (Johansson 1996). Zoals bij de meeste hoefdieren zijn de geiten niet sterk gebiedsgebonden, behalve in een korte periode na het zetten van de kalveren (Kurt 1968; Danilkin en Hewison 1996). Hun leefgebieden overlappen elkaar meestal (Bramley 1970; Chapman et al. 1993). Chapman (1993) beschreef al dat de kern van een leefgebied alleen door een bepaalde bok of geit bezet wordt. Over het algemeen zijn die kernen van de geiten groter dan die van de bokken. Bij een hoge dichtheid kunnen leefgebieden van de geiten elkaar zelfs geheel overlappen. Ook kunnen ze (gedeeltelijk) over de territoria van enkele bokken vallen. De grenzen van de leefgebieden voor geiten staan los van de bokkenterritoria (Bramley 1970). Dit ruimtelijk gebruik van de reegeiten komt veel voor bij hoefdieren die in relatief grote aaneengesloten gebieden leven (Owen-Smith 1977). De gebiedsgrenzen van zowel bokken als geiten worden vaak bepaald door duidelijk waarneembare kenmerken zoals paden, sloten, bosranden en watergangen (Bramley 1977; Danilkin en Hewison 1996). De vorm van het

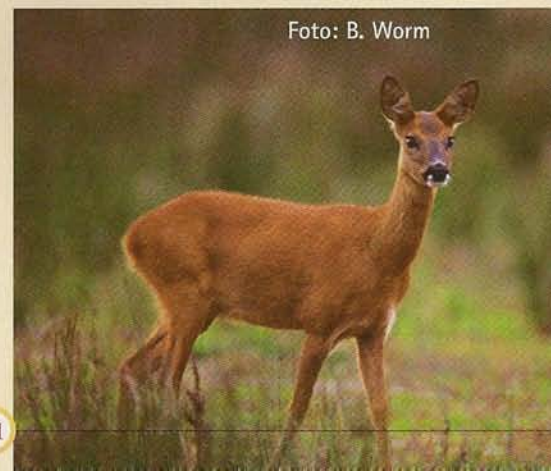

Foto: B. Worm

leeftijd van reeën zou vaak elliptisch of bij benadering rond zijn (Cederlund 1983; Bideau et al. 1993).

Oudere bokken kunnen voorkomen dat jongere een territorium in bezit nemen. In de meeste gevallen zwerven de jonge dieren dan rond, waarbij ze zich aanpassen aan een leefgebied. Over het algemeen krijgt een bok zijn eerste territorium in zijn tweede of derde levensjaar (Bramley 1977; Standgaard 1972; Bideau et al. 1987). Hiervoor beginnen ze met een terrein dat ongeveer twee keer zo groot is als dat

van de volwassen dieren (Ellenberg 1978; Bideau et al. 1983, 1993; Johansson 1993). Het leefgebied van jonge niet territoriale dieren kan de territoria van verschillende volwassen bokken overlappen (Bramley 1970; Danilkin en Hewison 1996). Jonge bokken kunnen ook heel kleine leefgebieden in gebruik nemen (ca. 2 ha) binnen de bufferzone die tussen de territoria van twee plaatsbokken ligt (Bideau et al. 1983). Ze kunnen ook het territorium van een oudere dominante bok delen waarbij ze worden

getolereerd totdat ze volwassen zijn (Sokolov en Danilkin 1981; Johansson 1996). Jonge geiten vertonen minder variatie. Doorgaans hebben ze een leefgebied dat overeenkomt met die van de volwassen geiten (Bideau et al. 1993). Deze liggen vaak aan de rand van, of liggen deels in het leefgebied van de geit die ze gezeit heeft (Danilkin en Hewison 1996). Bij een hoge dichtheid kan het voorkomen dat de leefgebieden van drie generaties geiten elkaar zelfs geheel overlappen (Vincent et al. 1995).

Leeftijdsbepaling bij reeën subjectief en objectief

Door Baltus Klip

De laatste tijd zijn in Capreolus artikelen gepubliceerd over het tellen van reeën. Bij het tellen en de uitvoering van het reeënbeheer hoort ook het aanspreken op geslacht en het leeftijd bepalen. Het bepalen van de leeftijd tijdens tellingen betekent een subjectieve schatting. Zelfs na jarenlange ervaring geeft het geen exacte of voldoende betrouwbaarheid. Vooral bij geiten is het in het veld schatten van de leeftijd niet eenvoudig. In de winterperiode lijken alle geiten op elkaar. Alleen aan een aantal uiterlijke kenmerken en het gedrag is af te leiden of men te maken heeft met een jonge of oudere geit. Een meer objectieve leeftijdsbepaling is helaas alleen op basis van de slijtage van de kiezen mogelijk. Hierbij moeten we rekening houden met de hardheid van het tandbeen of dentine en het glazuur in relatie met het voedselaanbod.

Subjectief

Ouderdomsschatting

Herkennen en ouderdomsschatting zijn bij reeën niet eenvoudig. In de zomer zijn bok, geit en kalveren duidelijk te herkennen. In de

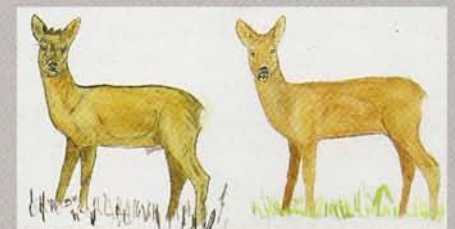
winterperiode is dit een stuk moeilijker door de dos, met name bij de geiten dient extra gelet te worden op specifieke kenmerken. Leeftijdsbepaling (schatting) is afhankelijk van kennis en ervaring van de waarnemer. Een aantal algemene kenmerken helpen, waaronder het gedrag van het ree. Het totaalbeeld van het ree zegt het meest over de ouderdom, samen met een aantal hierna aangegeven kenmerken en gedragingen. Op basis van leeftijd worden reeën als volgt onderverdeeld: tot 12 maanden wordt gesproken over kalveren, in de periode van 13 tot 24 maanden van jaarlingen en smalreeën, bij een leeftijd van 2 jaar en ouder van bok en geit. Het herkennen van een smalree, geit of oude geit is moeilijk en vraagt om ervaring. Op basis van specifieke uiterlijke kenmerken is een grove leeftijdschatting mogelijk.

Smalree Geit Oude Geit
afgebeelde reeën in zomervacht

Kalveren

Het herkennen van kalveren is tot januari ten opzichte van jaarlingen en smalreeën eenvoudig, vooral vanwege de afmetingen. Het onderscheid tussen bokkalf en geitkalf wordt vanaf maart wat moeilijker, bij het bokkalf is de penseel en vaak de gewei aanzet duidelijk waarneembaar, terwijl de spiegel een duidelijke aanwijzing geeft.

Bokkalf Geitkalf

Jaarlingen en smalreeën

De jaarling is te herkennen aan zijn uiterlijk en gedrag, licht overbouwd, slank, speels,

treedt onbezorgd uit en komt terug als hij verontrust wordt. Het smalree gedraagt zich ongeveer hetzelfde, maar heeft een meer ingetogen gedrag.

De kop wordt hoog gedragen, is spits en lang. De borst is nog glad, in verhouding tot de volwassen exemplaren is de hals dun. Het zwaartepunt licht achter, de romp is in verhouding lang en smal. De hals maakt ogenschijnlijk een knik met de ruglijn, de ruglijn loopt naar achteren omhoog en de lopers lijken lang. Van voren gezien is de borstpartij smal.

Jaarling

Smalree

Reeën (2 – 8 jaar)

De volwassen dieren lijken meestal groter dan de jaarlingen en smalreeën. De kop wordt minder hoog gedragen en lijkt minder spits, de hals breder en minder lang. De borstkas steekt meer naar voren en de romp is rechthoekig, de gehele ruglijn recht en het zwaartepunt ligt ten opzichte van de éénjarige meer in het midden. Het smalree is moeilijker te herkennen ten opzichte van de geit, de algemene bouw geeft de beste indruk.

Bok

Geit

Oude reeën (8 jaar en ouder)

De oude bok is behoedzaam, heeft een zware borst en de kop wordt laag gedragen. De hals lijkt kort en breed, de borstkas steekt naar voren uit. De romp is vierkanter, waarbij het zwaartepunt aan de voorzijde is gelegen. De bladpartij is sterk en van voren gezien is de borstpartij breed. Oude geiten zijn te herkennen aan hun lichaamsbouw, vaak lijkt de nek dun. Soms zijn de flanken ingevallen. Evenals de bok gaat zij behoedzaam door het veld, vaak vergezeld door kalveren en een smalree.

Bok

Geit

Objectief

Ouderdomsbepaling

De snelste wijze om ongeveer de ouderdom van reeën te bepalen is aan de hand van de slijtage van de kiezen in de onderkaak, de beste methode is die van het maken van slijpplaatjes.

Het gebit

Het gebit bestaat uit tanden en kiezen, ook wel *elementen* genoemd. Tand en kiezen worden verdeeld in voorkiezen of *premolaren* en achterste kiezen of *molaren*. De elementen kunnen met de beginletters van die Latijnse namen aangegeven worden, voor de melk-elementen klein geschreven, voor de blijvende met hoofdletters. Het cijfer geeft daarachter de volgorde aan. 'C' staat zo voor 'cuspidaat', 'I' voor 'incisief'. Een p2 is de tweede (melk)premolaar, de M2 is de tweede molaar en die is altijd blijvend. Bij de geboorte heeft een kalf een melkgebit. De melkkiezen bij het ree heten echter premolaren. De melk-elementen worden gewisseld. De derde premolaar onder heeft in het melkgebit een driedelige knobbel en na het wisselen een tweedelige knobbel. In de bovenkaak is dat respectievelijk twee en één. Het melkgebit bestaat uit 12 kiezen en 8 tanden met hoektanden onder, totaal dus 20 elementen. Het gewisselde gebit bestaat uit 32 tanden en kiezen. In iedere kaak zowel onder als boven bevinden zich 3 premolaren en 3 molaren. In de onderkaak zitten 3 snijtanden en 1 hoektand. In de bovenkaak heeft het ree geen snijtanden en meestal ook geen hoektand. Circa 10% van de reeën heeft wel een hoektand.

Tandformule
Tanden en kiezen worden over het algemeen aangege-

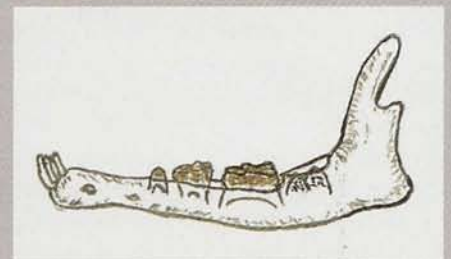
ven met een tandformule. Deze bestaat uit de aanduiding hoeveel tanden en kiezen in een kaakhelft (of gebitskwadrant) zitten. Zo kunnen we dat van een ree voor de bovenkaak aangeven als 0 - (1) - 3 - 3 en voor de onderkaak als 3 - 1 - 3 - 3.

Nog eens onder elkaar:

	Incisieven	cuspidaten	premolaren	molaren
bovenkaak	0-0	(1)-(1)	3-3	3-3
onderkaak	3-3	1-1	3-3	3-3

Melkgebit

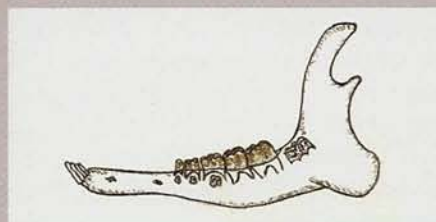
Het kalf heeft bij de geboorte drie snijtanden, een hoektand en de premolaren. Na ongeveer 3 maanden begint het wisselen van het melkgebit. Op een leeftijd van 4 tot 14 maanden komen een tijdje na elkaar de drie molaren door achter de melkpremolaren. Enige weken na de geboorte begint het groeien van de eerste molaar in het kaakbot. Deze breekt dan ook als eerste door en heeft derhalve de meeste slijtage. Bij reeën in slechte conditie kan het wisselen van het gebit langer duren. Met een leeftijd van 11 tot 14 maanden heeft een ree alle blijvende tanden en kiezen. Soms heeft het ree op jonge leeftijd last van parodontose, een verval van de steunweefsels van de tanden en kiezen. Sommige elementen liggen na preparatie van de schedel soms los in hun tandkas of zijn tijdens het leven al verloren gegaan.

Onderkaak bij geboorte

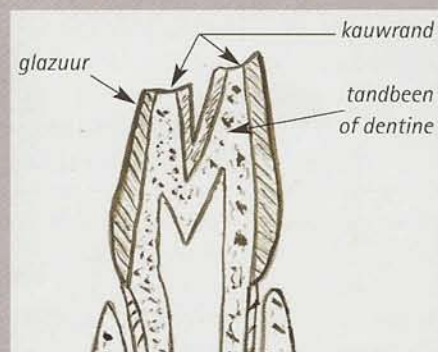
Ouderdomsbepaling op basis van afslijting van de kiezen.

Onderscheid tussen het gebit van een bok en een geit is er niet. In vele boeken zijn foto's van kaken weergegeven. Voor de praktijk is er naar mijn mening een goede methode, namelijk het bepalen van de hoogte van de slijtage van de kiezen in de onderkaak. De nauwkeurigheid van deze methode is bewezen op basis van onderzoek (o.a. Stubbe) in Duitsland. Deze methode is voldoende betrouwbaar om met redelijke juistheid de ouderdom te bepalen zowel na het schot in het veld als ook na het prepareren van de kaak.

Onderkaak bij leeftijd van ongeveer 5 maanden

Door het meten van de slijtage kun je berekenen wat nog over gebleven is. Aan de hand van de grafieken 3 en 4 is dan de waar-

Grafiek 3

Slijtage M2 voor bepaling leeftijd

Grafiek 4

Slijtage P3 voor bepaling leeftijd

schijnlijke leeftijd te bepalen. Op basis van de methode Stubbe heb ik voor de Nederlandse situatie onderzoek verricht aan meer dan 350 kaken van zowel bokken als geiten. Uit de

metingen lijkt dat de methode Stubbe ook voor Nederland bruikbaar is. De variatie in nauwkeurigheid ligt aan het voedselaanbod en de hardheid van het dentine en glazuur. Aangehouden kan worden een hoogte van 5 millimeter voor de M2 en de P3, dit komt overeen met een leeftijd van vijf jaar. In geval van twijfel is de verkleuring van het tandbeen tussen de kauwranden van de kies een extra hulpmiddel omdat deze verkleuring met de leeftijd kan veranderen. Hoe donkerder het dentine, hoe ouder meestal het dier ten opzichte van de geschatte slijtageleeftijd. Maar er zijn gevallen bekend dat het dentine door opname van bepaalde voedselpigmenten veel donkerder gekleurd is dan normaal. Wil je exacte gegevens over de leeftijd, dan geven slijtplaatjes van de eerste molaren uitsluitel.

Het Bestuur van de Vereniging Het Reewild nodigt u uit tot het bijwonen van de Algemene Ledenvergadering & Nationale Beheertentoonstelling op zaterdag 26 april 2003 in Hotel Bakker te Vorden

Ontvangst vanaf 10.00 uur

Aanvang vergadering: 10.30 uur

Aansluitend: Gedeeltelijke Nationale Beheertentoonstelling (Zie Capreolus nr. 36)

Agenda

1. Opening.
2. Ingekomen stukken en mededelingen.
3. Goedkeuring notulen Algemene Ledenvergadering 20 april 2002.
4. A. Jaarverslagen 2002:
 1. bestuursverslag. 2. penningmeester.
 B. Verslag kascommissie.
5. Benoeming nieuwe kascommissie.
De kascommissie bestaat thans uit de heren:
H. Wurpel en R. Roelfsema en M. Reinders.
Aftredend is de heer H. Wurpel.
6. Begroting 2003.
7. Vaststellen:
 - A. contributie 2004
 - B. retributie regio's.
8. Bestuursverkiezing:
aftredend en herkiesbaar zijn de heren
R.A.N. van Heek en J. van de Waerd.
Verder wordt voorgesteld het huidige bestuur aan te vullen met de heren
H.M. Dorenbosch en J.A.H.M. Meesters.

9. Activiteiten lopend en eventueel komend verenigingsjaar.
10. Wat verder ter tafel komt
11. Rondvraag.
12. Sluiting.

Scherpenzeel, maart 2003
Namens het bestuur,

Jaap van de Waerd
secretaris.

ATTENTIE

Op verzoek worden de notulen van de ALV van 20 april 2002, bestuursverslag en jaarverslag penningmeester vooraf toegezonden.

Het bestuur verzoekt leden die een vraag hebben voor de rondvraag deze, indien mogelijk, vooraf schriftelijk kenbaar te maken aan het secretariaat zodat adequaat kan worden gereageerd.

New Forest reeonderzoek (Engeland), deel 2

Door Jan M. Smit

John K. Fawcett is wetenschapper en na zijn pensionering heeft hij van 1989 tot 2000 in het New Forest een onderzoek op reeën gedaan. In het Engelse tijdschrift *Deer* verschenen 5 delen van zijn studie, waarvan als samenvatting twee afleveringen in *Capreolus* worden opgenomen. In de vorige bijdrage gaf ik een samenvatting van de eerste drie bijdragen in *Deer*.

Wij kregen van Maarten-Jan Ledeboer, die werkzaam is als jachtopzichter (*keeper*) in het New Forest het volgende commentaar op de eerste samenvatting van de artikelen van John Fawcett. Naar aanleiding van zijn opmerkingen zijn in deel 2 van de samenvatting binnen de tekst enkele kanttekeningen opgenomen. De redactie maakt graag gebruik van een aldaar werkzame keeper, die als geen ander de onderzoekresultaten van Fawcett van enige deskundige opmerkingen kan voorzien. Wij zijn Maarten Ledeboer daarvoor erkentelijk. Ledeboer heeft de Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein bezocht waarna hij medewerker werd bij de Forestry Commission in Engeland. Via die springplank kreeg hij de verantwoordelijkheid als jachtopzichter over 3000 hectare bos (een 'beat') binnen het New Forest. Hij heeft bijzondere belangstelling voor het ree. Hier zijn commentaar.

Het New Forest is niet te vergelijken met de Veluwe. De nooit bewerkte grond bevat klei, leem, veen en veel kalkrijke grond. Door deze bodemgesteldheid en omdat het bos vele malen ouder is dan op de Veluwe zien we een heel gevarieerde vegetatie. Het edelhert is altijd in het New Forest geweest. Om de populatie gezonder en sterker te maken zijn enkele herten van elders geïntroduceerd. De muntjak is er niet door mensen gebracht, maar heeft zich daar gevestigd vanuit een populatie in de buurt van Londen. Hoewel er maar een paar muntjaks voorkomen, proberen wij het terrein hiervan vrij te houden. In de afgelopen vijf jaar is er maar een geschoten. Het aantal reeën in het New Forest bedraagt volgens de waarnemingen van de keepers 500 tot 600 stuks. Met het omliggende agrarische gebied komen we op meer dan 1000 stuks. Fawcetts bewering van 300 stuks vind ik een grote onderschatting.

Fawcett heeft zijn gebied gekozen omdat het vlak bij zijn huis ligt waardoor hij gemakkelijk gegevens kon verzamelen. Zijn onderzoek beslaat een klein centraal gedeelte van het New Forest en de resultaten geven een redelijk beeld voor dat gebied, maar zijn niet representatief voor het hele terrein. Het bewuste deel heeft een matige bodemgesteldheid, de voedselhoeveelheid en de dekking voor het ree zijn schaars. Bovendien zorgen twee campings voor de nodige verstoring, terwijl er sprake is van ernstige voedselconcurrentie door de plaatselijk hoge damwild- en edelhertdichten. Vandaar de beduidend lage aantallen reeën.

Ongeveer 8000 hectare van het New Forest is niet toegankelijk voor pony's of vee. In deze inclosures of afgerasterde gebieden kunnen de hertensoorten echter wel foerageren (bijna al het voedsel is dus voor de hertensoorten) en de reeëndichtheid is hier vele malen hoger dan in Fawcetts onderzoekgebied.

Hier zijn enkele gegevens van mijn beat en deze acht ik meer representatief voor het hele New Forest.

Er komen gemiddeld 6 tot 7 stuks ree per 100 hectare voor. In bosrijke en afgerasterde gebieden ongeveer 12 tot 15, maar op de heidevelden en venen 2 tot 3 stuks per 100 hectare. De natuurlijke sterfte is ongeveer 30%, de genoemde 80% van Fawcett is ongeloflijk hoog en ik weet niet hoe hij dit kan onderbouwen. Ongeveer 50% van de geiten heeft twee kalveren, gemiddeld aantal kalveren is 1,2 per geit. Kwalitatief is het reewild goed, de gewichten zijn normaal en elk jaar worden hier ook enkele bokken met een mooi gewei geschoten.

Het afschot is de laatste jaren verhoogd en de populatie neemt toe. Dit komt vooral omdat de damwildpopulatie in de laatste vijf jaar van 3000 stuks naar 1300 stuks is teruggebracht. De voedselconcurrentie is derhalve voor het ree verminderd. Daarnaast is de vegetatie voor het ree aantrekkelijker geworden door

Foto: J. Hendriks

natuurlijke verjonging en meer variatie. Intensiever afschot van damwild heeft dus geleid tot biotoopverbetering voor het ree, de draagkracht van het New Forest hiervoor is zo enigszins vergroot.

John Fawcett neemt in zijn onderzoek niet de interactie met andere hertensoorten en het verschil in afschot per soort mee. Dat is jammer. Ik stel er prijs op aan te geven dat er door het onderzoek van Fawcett gemakkelijk verkeerde ideeën over de reeënpopulatie in het New Forest kunnen ontstaan.

Nu volgt de samenvatting van de laatste twee artikelen in *Deer*. De schuin gedrukte opmerkingen tussen haakjes komen voort uit de kanttekeningen van M. Ledeboer.

Nadere bijzonderheden van het sociale gedrag

De waarde van deze specifieke waarnemingen in het New Forest zijn beperkt. Uit de beschrijvingen van de territoria blijkt dat het conditieproduct laag geweest moet zijn. Ook een enkele afbeelding van een geit geeft geen weldoorvoede indruk. Het aantal kalveren dat volwassen wordt, is erg klein en ook de overlevingskansen van de geiten kunnen niet optimaal genoemd worden. *(ML: Dit is niet overal het geval en zeker niet in de betere leefgebieden.)* Om dan toch iets zinnigs te zeggen over het gedrag van de dieren onderling is moeilijk, en waarschijnlijk alleen maar van betekenis voor het New Forest. Het gaat slechts om een viertal bokken en een stuk of drie, vier geiten.

Het overgrote deel van deze bijdrage in *Deer* bestaat uit de vermelding van de gegevens en de coördinaten waarop de dieren bij elkaar gezien worden en dat over een periode van circa vijf jaar. De afstanden waarop de reeën leefden was erg beperkt, dus op een goed moment moet je aannemen, dat wanneer ze bijvoorbeeld 80 meter uit elkaar staan, ze apart foerageren. Maar wanneer de afstand minder dan 40 meter was, zouden ze als 'bij elkaar staand' beschouwd kunnen worden.

Fawcett komt tot de conclusie, dat het sociale gedrag zo moeilijk te beoordelen is, dat je daarnaar nader onderzoek zou moeten doen. Hij kan alleen maar iets zeggen over de dieren die hij door de vele waarnemingen individueel heeft leren onderscheiden. Hij gaat het gedrag na van enkele jongere bokken over enkele jaren, waarbij blijkt dat ze elkaar in ieder geval tolereren en elkaar soms duidelijk opzoeken. Die tolerantie zag hij ook tijdens

de bronst en dat is opzienbarend. *(ML: Ik heb ook enkele keren tijdens de bronst waargenomen dat jongere bokken op heel korte afstand door dominante bokken werden geaccepteerd, waarom weet ik ook niet. Ik heb dit gedrag nooit in Nederland gezien.)*

Daarnaast zag hij een seizoengebonden koppeling van een paar geiten, van jaar tot jaar zochten ze elkaars nabijheid. De sociale aantrekkingskracht ging verder dan alleen maar het gezamenlijk gebruik van een territorium. In tegenstelling hiermee constateerde hij eveneens dat hoewel een bok en een geit hetzelfde territorium deelden, van enige aantrekkingskracht tussen de seksen niet gesproken kon worden. Dit in tegenstelling tot wat men vaak denkt over de vorming van gezins- en familiesprongen. *(ML: Ik heb de afgelopen jaren vele goede en vaak oude bokken geschoten en in de meeste gevallen waren deze samen met een geit. Jaarlingen liepen vaak alleen. Zelfs in de winter (geitenjacht) zie ik dat sterke dominante bokken op enkele meters van de geit staan. Na het schieten van de geit kun je aan de bok zien dat hij nog staat te wachten op die geit. Hieruit valt op te merken dat beiden gezamenlijk in de winter optrekken, hoewel misschien niet van gezin- of familiesprongen gesproken kan worden.)*

ree heeft zich aangepast. In de gebieden waar veel recreanten komen, foerageren ze in het donker. Ik moet wel zeggen dat er meer bokken voorkomen met afwijkende geweien, het bostgewei kan door vluchtgedrag vanwege honden en mensen beschadigd zijn.)

Voor de dagelijkse beschrijving van de waarnemingen verwijs ik naar de letterlijke tekst van het tijdschrift *Deer*. Deze is op verzoek bij de redactie te verkrijgen.

Samenvatting

De conclusies van het gehele onderzoek, aflevering 5 in *Deer*, worden hieronder nog eens weergegeven.

Het sociale gedrag, het wisselen van terrein, het doen en laten in het onderzochte gebied is anders dan wat over het algemeen als gangbaar beschreven en aangenomen wordt. *(ML: Ik vind dat het onderzoekgebied te klein was om er duidelijke conclusies voor het New Forest aan te verbinden. Het gedrag dat ik over het algemeen dagelijks zie, wijkt niet af van wat door de literatuur over het ree bekend is en komt overeen met Nederland. Uiteraard zijn er altijd enkele uitzonderingen want het ree is soms onnavolgbaar.)*

Fawcett zag bijvoorbeeld een geit met bepaalde kenmerken ergens in het terrein en hij dacht dat een geit die hij een kilometer

Foto: J. Huttinga

Het onderzoek werd in het New Forest bemoeilijkt door verontrusting door loslopende honden met soms voor het ree dodelijke gevolgen. *(ML: Er is duidelijk wat meer verstoring in het New Forest dan normaal, maar het*

verderop bespiedde aan die eerste geit verwant was. Tot hij bemerkte dat het één en dezelfde was. Terwijl hij toch dacht dat in beide gevallen de geit zich strikt binnen een vak van vier hectare (200 x 200 meter) ophield!

Foto: J. Huttinga

Na tien jaar bestudering van de dieren meende hij dat de tellingen in het New Forest correct waren, al was zijn mening dat het aantal geiten door de vele waarnemingen te hoog geschat zou kunnen worden. Territorium- en bronstgedrag bleek ook niet altijd conform de dagelijkse (ook Nederlandse) opvattingen. Zowel bokken als geiten bezochten een kilometers verderop gelegen areaal om daar de bronst door te maken. *(ML: Soms zie je dit verschijnsel, het komt ook voor bij damherten. Bepaalde gebieden die aantrekkelijk zijn tijdens de bronst - voedsel, rust en ruimte - worden elk jaar weer opgezocht. Gedurende de bronst is er dan in deze gebieden een hogere dichtheid aan ree - 'rutting stand' - dan normaal. Sommige reeën kunnen van verre komen.)* Over het territorium bestaat geen duidelijkheid. Een goede methode zou zijn om bepaalde waarnemingspunten met elkaar te verbinden om een idee te krijgen. Maar zelfs dan blijven er stukken terrein onbetreden. Je kunt je afvragen waarom dat zo is. Er bestaan verschillen per seizoen, dus eigenlijk zou je de vaststelling van het territorium ook aan de hand daarvan moeten bekijken. Tolerantie ten opzichte van elkaar verdwijnt met de leeftijd, het zijn net mensen. De neiging bestaat om in de winter toch een wat sociaal gedrag aan te houden, al zou dat niet direct bedoeld zijn om ongestoord te kunnen foerageren. Wel zag je kalveren samen met de geit. Opvallend was, dat jaarlingen vaak de oudere bokken opzochten,

vooral tijdens het vegen. Nog later in de tijd zag je meer jaarlingen samen. In een rijke biotoop heeft het ree weinig behoefte om de territoria per seizoen te verleggen, de dieren hebben dan bovendien een zekere tolerantie ten opzichte van elkaar. Binnen dat rijke territorium had het ree weinig behoefte tot voorkeur voor een bok of geit. Juist zo'n gebied bood betrekkelijke rust omdat er weinig behoefte was tot onderlinge competitie. Wel zag Fawcett soms seizoen-gebonden migratie. Maar dat zou te maken kunnen hebben met het voedselaanbod en de mate van verstoring. Plaatsen met minder dekking maar daarom met meer 'open zon', waar het ree ook gek op is, werden dan opgezocht. Bokken en geiten houden zich niet aan één partner. Er bestaat weinig voorkeur. Het ene jaar kan de geit met een bepaalde bok optrekken en zich laten beslaan, het andere jaar kan het een andere zijn. De bewering, dat reeën zich niet zouden ophouden bij grotere (tamme) grazers, lijkt niet juist. In het onderzoeksgebied leek het tegenovergestelde het geval: vaak zochten de reeën damherten op. Aan de andere kant zijn reeën alert op predatoren. De grotere grazers zouden daarom op afstand gelaten kunnen worden om een vrij zichtveld te behouden. *(ML: Reeën lopen ongestoord tussen de wilde paarden en koeien, maar ik heb ze nog nooit bij damherten gezien, ook niet in de winter. Reeën zijn solitaire dieren en tolereren de concurrerende damherten niet. Zo hebben we bijvoorbeeld een paar grote grasvelden in het*

New Forest. Deze worden wel druk bezocht door de damherten, maar je ziet hier nooit een ree, hoewel de reeënstand ter plaatse hoog is.) Opvallend was dat sommige reeën vriendjes van vorige jaren opzochten, ook dat aan het eind van de winter met meer dieren in de buurt gefoerageerd werd, al was het aanbod schaars. Vaak wordt gesteld dat in de winter er gezins- of familiesprongen zouden ontstaan waarbij de nakomelingen bij de eigen geit en bok zouden staan. Het samenkomen staat los van directe verwantschap. In grotere sprongen lijkt een dominante geit gedragbepalend te zijn. Het zou een goede zaak zijn om meer onderzoek te doen naar sociaal en territoriaal gedrag onder de geiten. De meeste geïnteresseerden (jagers, natuurliefhebbers, fotografen) concentreren zich op de bokken, mede door de grote mate van individuele herkenbaarheid, maar juist door bestudering van de geiten kun je een beter inzicht in het algemene gedrag krijgen. *(ML: Deskundigen zijn volgens mij wel geïnteresseerd in de geiten, ze vormen een belangrijke factor in het beheer. Ken je je geiten niet dan kun je nooit een goede schatting maken van de populatie en de jaarlijkse aanwas.)* In het onderzoeksgebied leek het dat de geitkalveren optrokken met de geit die ze gezet had, maar dat de bokkalveren meer naar de bokken trokken. Waarneembaar was ook dat veel kalveren door de oudere dieren vóór het zetten of de bronst niet verdreven werden, maar dat ze op eigen initiatief een nieuw heenkomen zochten. De predatie door honden is een probleem. Opvoeding van het publiek dat ruime uitlaatmogelijkheden krijgt voor het uitlaten van hun honden, lijkt zinloos. Gevallen zijn bekend dat honden van de ene hertensoort 'overschakelden' op een andere indien deze hun pad kruisten. En van de eigenaren niets dan: 'mijn hond doet zulke dingen niet...!' Bij een geit met kalveren kan ook een kleine achtervolging zoveel stress veroorzaken dat het voedingspatroon gedurende uren ernstig ontregeld raakt. Het is aan te nemen dat door het hondenwerk meer kalveren en volwassen dieren uiteindelijk sterven dan de korte vervolging door de hond laat doen vermoeden. Fawcett zou het een goede zaak vinden indien de reeën in het New Forest beter beschermd zouden worden. In de overwegend arme biotoop, met zoveel andere planteneters vallen er teveel aan honden en het verkeer ten offer. Het management binnen het New Forest is eveneens schuldig aan de

Foto: S. de Vries

sterke achteruitgang van het ree, dat hier zo'n specifieke en unieke plaats binnen de leefomgeving in zou kunnen nemen. Een beter beheer in het gebied ziet hij als strikt noodzakelijk.

(ML: Loslopende honden zijn enigszins een probleem maar de meeste mensen houden hun hond redelijk onder controle. Het is lang geleden dat ik voor het laatst iemand heb bekeurd vanwege een hond die achter de herten aan joeg. In mijn gebied zijn een aantal zeer toeristische stukken bos maar de reeënstand is hier nog steeds hoog, elk jaar is er voldoende aanwas en het ree is gezond. Ik vind zelden een dood ree in het bos hoewel ik elke dag erg veel loop en ook heb ik geen meldingen gekregen van een dood of ziek ree wat te wijten zou zijn aan stroperij door honden. Ik denk dat het te gemakkelijk is om honden de schuld te geven. Vroeger werden de herten in het New Forest met buck-hounds bejaagd. In die tijd waren de herten in topconditie en zeer scherp aangezien zij door de bejaging met die honden een natuurlijk vluchtgedrag gingen vertonen dat sinds het verdwijnen van de wolven en lynxen niet meer

aanwezig was. Beperkte verstoring door een enkele hond houdt op deze manier ook de reeën scherp en alert, dit is zeker niet verkeerd voor hun overlevingstrategie. Het wildbeheer in het New Forest word via een beheerplan uitgevoerd. Dit plan is opgesteld in samenwerking met verschillende natuurorganisaties zoals English Nature en the British Deer Society. Vele landelijke deskundigen worden geraadpleegd om bos- en wildbeheer zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen, juist omdat het zo'n uniek gebied is. Het ree is in de laatste tien jaar in aantal toegenomen omdat het aantal damherten drastisch is gereduceerd. Het aantal stuks valwild als gevolg van aanrijdingen is sterk seizoengebonden maar is lager dan in de omliggende agrarische gebieden. Er zijn namelijk niet veel drukke wegen en de snelheid is ook gereduceerd omdat paarden en koeien vrij rondlopen. Zeker de 'keepers' zijn zeer betrokken bij een zorgvuldig wildbeheer en bij de biotoopverbetering. Het lijkt kortzichtig van John Fawcett om hier kritiek op te hebben. Het ree is een onderdeel van de rijke verscheidenheid van de flora en fauna in het New Forest en het

management is erop gericht om zo veel mogelijk natuurlijke soorten te handhaven en te ondersteunen.)

Om bij het commentaar van Maarten-Jan aan te sluiten: ook 'wetenschappelijk onderzoek' kun je soms met een korrel zout nemen, zo lijkt het. Wij hebben geen exact materiaal van Ledeboer, maar zijn opmerkingen lijken steekhoudend. Let nog eens op die opmerking over de honden! Blijft de vraag waarom een gerenommeerde vereniging als The British Deer Society een onderzoek opneemt indien zij niet van de waarde daarvan overtuigd zou zijn. *(ML: Het onderzoek door Fawcett werd gesponsord door de BDS. Hun tijdschrift neemt vaak wetenschappelijke artikelen op van onderzoeken elders die voor Engeland van beperkt belang blijken. Men dacht met dit onderzoek aan een behoefte te voldoen.)*

Lees nog eens kritisch en vergelijk met je eigen veld!

jan1.smit@wxs.nl

Richtkijkers 4

Door Jan M. Smit

In een vorig artikel heb ik aangegeven hoe je iets van de parallaxcorrectie van een kijker te weten kunt komen. De correcties blijken het duidelijkst tijdens het daadwerkelijke schieten. Het laatste artikel van deze serie gaat voornamelijk daarover.

Onderzoek parallaxcorrectie in de praktijk
Een beter beeld van de parallaxcorrectie krijg je natuurlijk door daadwerkelijk te schieten. Je kunt dan uitvinden, hoe de kijkers reageren en tevens betekent dit een aanzet om te ondervinden of de constructie wel stevig genoeg is. Voor de onderstaande proeven is gebruik gemaakt van een buks (SAKO) met het universele kaliber .270 Win. en handgeladen patronen. Er zijn vier kijkers met vaste afstelling en vijf variabele kijkers onderzocht. Lang niet alle merken zijn aan de beurt gekomen. We hebben getracht een keuze te maken tussen goedkoop, middelmatig en echt duur. De Swarovski 6-24x50 kon niet in het onderzoek worden betrokken, omdat voor de kijker geen passende montage voorhanden was. Om eventualiteiten en onduidelijke uitslagen te voorkomen hebben drie ervaren schutters de schotbeelden gemaakt. Waren er onzekerheden, dan is overgeschoten. Zo heeft het hele project een kleine 500 patronen gekost, waarbij soms wel 40 - 60 patronen voor één kijker werden gebruikt. Toch is een relativerende opmerking op zijn plaats. Ook kijkers zijn erg individueel, net als buksen. Indien de parallax door een 'maandagochtendwerknemer' onjuist is afgesteld, loop je de kans om een verkeerde indruk te krijgen, ook al is het een dure kijker. Die kunnen door de fabriekscontrole slippen omdat altijd met steekproeven gecontroleerd wordt. Het aantal afgevuurde patronen was weliswaar hoog, maar niet zo hoog, dat daardoor alle statistische onzuiverheden weggewerkt konden worden. Ideaal zou zijn, om bijvoorbeeld per variabele kijker per twee vergrotingen 5 x 5 patronen te verschieten, maar ieder kan uitrekenen, dat dit dan voor een 3-9x kijker 100 patronen zou kosten. Wil je dan ook nog, zoals nu is voorgekomen, een ander laten schieten om persoonlijke fouten zoveel mogelijk te elimineren of te controleren, dan zit je al snel op 200 patronen! En ga je dan, zoals eigenlijk de essentie was voor dit

onderzoek, ook nog eens scheef door de kijker richten, dan ben je voor twee man 400 patronen kwijt! Ga eens na wat een tijd dat zou kosten! En als je dat bij zes kijkers zou willen doen (2400 - 3000 patronen), kost het je waarschijnlijk een extra loop, vanwege de slijtage!

Een beetje veel van het goede, dus bezie dit onderzoek als een aanwijzing voor waar je op zou kunnen letten. Ben je echt kritisch, dan zou je je eigen kijker ook eens kunnen testen om te zien in welke opzichten het ding voldoet. (Verstelling kliks, parallax, helderheid, richtkruis in eerste of tweede beeldvlak, afwijkingen parallax op dichtbij en veraf, afwerking, waterdichtheid, enz.)

Erst enkele algemene opmerkingen.

Dit onderzoek zou niet mogelijk geweest zijn zonder de medewerking van Geweermakerij Elspeet, Evert van Rhee. Hij heeft voor de kijkers gezorgd, alle montages praktisch pasklaar gemaakt, zodat wisseling van kijker snel kon plaatsvinden. Door de goede samenwerking met schietbaan de Berkenhorst kon een week lang de baan gebruikt worden. De

Foto: J. Hendriks

mensen die kwamen schieten toonden begrip en soms het geduld om even te wachten, ook aan hen dank. De buks kreeg steeds series te verwerken van 6 - 8 schoten, maar dankzij een compressortype met een passend aanzetstuk om in de loop te steken kon de loop sneller worden afgekoeld door er lucht in te blazen. Dat scheelde al met al vele uren wachttijd! Persoonlijk heb ik tijdens het onderzoek veel geschoten, maar als je een 75 patronen achter elkaar hebt afgevuurd, heb je het wel even gehad. Evert van Rhee en Ruud Snorn (de baanmanager) zijn uitstekende schutters en zij hebben ook een deel van de controleschoten voor hun rekening genomen. Daarvoor mijn heel hartelijke dank, de medewerking was voortreffelijk.

De herlaadpatronen waren als volgt samengesteld: Remington hulzen, CCI 250 slaghoedjes, kruit Hodgdon 4831 sc 55 grains, kogels van Sierra, 130 grain softpoint spits, boattail. Vrije vlucht 0.025 inch (0,64mm). In kolom 1 zien we het merk met algemene aanduiding. Kolom 2 is duidelijk. Bij de variabele kijkers zijn steeds drie vergrotingen genomen, ongeveer de beginwaarde, in het

Foto: S. de Vries

maar soms rechts. Dat heeft te maken met de mate van correctie van de parallax, maar het zou ons te ver voeren om al die berekeningen over te gaan doen. We zijn maar jagers en we willen weten wat er in de praktijk gebeurt, immers! Maar dit onderdeel was de essentie van het parallaxonderzoek en dus wel belangrijk. Zie ook schotbeelden 1 t/m 6 als voorbeelden. Voorbeeldnummer staat in kolom 3 of 4.

De keuze van de kijkers was dus min of meer toevallig, er werd eerder geselecteerd op prijsklasse en op wat er voorradig was dan op merk. Een en ander wil ook geen duidelijk waardeoordeel over de genoemde kijkers inhouden. Dat kan niet, omdat er te veel toevalligheden een rol spelen. Het onderzoek is begin 2000 gedaan, het kan zijn dat er inmiddels fabricagewijzigingen zijn doorgevoerd. Nadrukkelijk stel ik me dan ook niet verantwoordelijk voor onjuistheden, die gerelateerd zouden kunnen worden aan de fabricage van de kijkers, het onderzoek is slechts vergelijkend en als leerzaam bedoeld. Wel mag duidelijk zijn, dat niet alle beloftes automatisch waargemaakt worden en dat het zeker de moeite loont om ook eens kritisch de eigen richtkijker te onderzoeken. Wellicht dat daaruit dan die wonderbaarlijke missers te verklaren zijn die we eerst toeschreven aan foute patronen of dat onzichtbare takje, dat voor een compleet voorbyschieten zou hebben gezorgd...

Het is misschien wenselijk om bij iedere kijker even wat commentaar te leveren.

De vaste kijkers

De Lisenfeld toonde bij scheef richten (twee keer gecontroleerd) de grootste groep (51 mm) en er was een maximale horizontale parallaxafwijking van 22 mm. Dat is dus ruim 2 cm op 100 meter en voor jachtdoeleinden op deze afstand is dat nog net acceptabel. Ga je echter verder weg schieten, dan wordt deze afstand op 200 meter minstens 4,5 cm (en wellicht meer, omdat ook deze kijker afgesteld was op een correctie voor 100 meter) en dat kan voor kleine doelen te veel zijn. Wat de parallaxcorrectie betrof voldeden de Schmidt und Bender en de Tasco het best, maar besef, dat zelfs bij 'gewoon' recht richten de groepen ook wel eens 10 - 20 mm uit elkaar kunnen liggen!. Dat de Swarovski bij recht richten een grotere groep opleverde dan bij scheef zal wel aan de schutter hebben gelegen, want beeld en parallaxcorrectie zijn goed.

Variabele kijkers

De Bushnell 4-12x48 leverde groepen van tussen de 25 en 39 mm, waarbij het er niet toe deed of nu recht of scheef gericht werd. Alleen bij vergrotingen boven de 8 x leek de parallax een rol te gaan spelen, maar dit juist in tegengestelde richting als de beeldverschuiving, dus het lijkt op een overcorrectie. De Lisenfeld 3-9x42 toonde heel opvallend kleinere groepen bij scheef schieten dan bij recht richten. De parallaxcorrectie leek ook overgecorrigeerd naar de andere kant, in ieder geval tot een vergroting tot 6 x. Bij het testen van de 9 x bleek de verstelling van de verticale richtdraad kapot en er was geen correctie meer mogelijk. Dit maakte een eind aan de beproeving van deze kijker. De Schmidt und Bender 2,5-10x56 toonde nogal verschil in groepen bij de vergroting van 3 x. Ook de parallaxcorrectie leek niet optimaal te werken, voor de scheve richtmethode werd maar liefst een afwijking van ruim 3 cm gevonden naar rechts. Opgemerkt dient te worden, dat het richten met een 3 x vergroting op de schietbaan een lastige zaak is. Er is toch wat weinig licht daarvoor en je maakt gemakkelijk verschillen door het al of niet kijken door de optische as van het instrument. Volgens onze schotbeelden was de parallaxcorrectie bij 10x het beste. De Seeadler 3-15x56 toonde ook nogal wat verschillende groottes in groepen. De slechtst doorgevoerde parallaxcorrectie leek te zitten in het middelste vergrotingsgedeelte, hoewel in deze stand de 'scheve' groep het kleinst was. De beste correctie was bij 15x. De oude gebruikte Tasco 3-9x40 deed het voor vergrotingen tot 6 x goed wat de parallax betreft (het beste resultaat van alle kijkers), maar op 9 x nam zowel de groepgrootte als de afwijking door de parallax toe. Maar zoals eerder gesteld, het kan zijn, dat door de slechte lichtdoorlaatbaarheid het nauwkeurige richten met deze vergroting extra moeilijk was. Het bleef jammer, dat we de Swarovski 6-24x50 niet konden testen. Vooral met zo'n sterke vergroting begint de parallax beduidend mee te spreken. Een volgende keer dan maar!

Aardig om te vermelden is nog, dat ook met de hulp van een collimator, een optisch instrument om richtkijkers redelijk goed op een buks te kunnen monteren, al iets over de parallaxcorrectie gezegd kan worden. Indien je enige ervaring met de collimator hebt, kun je ten naaste bij door het verschuiven van het richtkruis op het rasterscherm van de

collimator al vermoeden, of de kijker goed of minder goed gecorrigeerd is. Het blijft echter wel wat lastig, omdat op zo korte afstand van de richtkijker iedere parallax al reusachtig lijkt. Een gewermaker die veel met een dergelijk instrument werkt, kan evenwel al op deze manier een indruk van de parallaxcorrectie krijgen.

Een zelfde constatering kun je verkrijgen met de laserpatroon, waarvan er verschillende soorten in de handel zijn.

Conclusie:

Alle vaste en variabele geteste richtkijkers toonden een redelijke tot goede parallaxcorrectie waarvan de hoogste afwijking 31 mm op 100 meter bedroeg, terwijl toch alle kijkers op die 100 meter 'gecorrigeerd' zouden zijn. Vanwege het uiterst links door de kijker richten was de links/rechts afwijking groter dan de hoog/laag afwijking. De proeven werden genomen met zó scheef door de kijker te richten, zoals dat overdag in de praktijk zelden voor zal komen, maar 's nachts wel. Een verschuiving van het afkomen van 3 cm is voor een bladschot tot 100 meter dus nog altijd redelijk, maar indien je de schoten in jachtomstandigheden niet binnen de 8 - 9 cm kunt houden, zullen de parallaxafwijkingen een zodanige rol kunnen spelen, dat voorbij geschoten wordt. Die afwijkingen nemen dus evenredig toe met de afstanden waarop geschoten wordt, dus naarmate het doel verder weg ligt, moet nauwkeuriger door de as van het instrument worden gericht. Vooral 's nachts kan dat moeilijkheden opleveren, hoewel dan verre schoten minder gebruikelijk zijn. De indruk bestaat, dat de parallaxcorrectie niet altijd even goed voor alle variabele waarden is doorgevoerd.

De parallaxcorrectie lijkt vooral bij kleinere vergrotingen van invloed te zijn op het juiste afkomen van de individuele kogels, dus dat heeft direct te maken met de grootte van de groepen. Zorg op wedstrijden, waar iedere millimeter telt, een kijker te gebruiken, die uitstekend gecorrigeerd is en richt zo goed mogelijk door de optische as!

Commentaar? Opmerkingen?

jan1.smit@wxs.nl

Voor u gelezen

Door Jan M. Smit

Deer 4/2002

Sinds 1982 komt de muntjak voor in het natuurreservaat *Woodwalton Fen*, Cambridgeshire. Het is een gebied dat deels bestaat uit lage, natte terreinen en deels uit wat hoger gelegen gronden. Ter plaatse komt ook het Chinese waterree voor. Deze voelt zich, de naam zegt het al, vooral thuis in moerassige streken.

Foto: J. Hendriks

In de drogere gebieden met dekking vermeerderde de muntjak zich snel, na een periode van 10 jaar stabiliseerde de dichtheid zich. Ook in nabij gelegen reservaten nam de muntjakpopulatie snel en overtuigend toe. De populaties verschillende hertensoorten blijven nu in grootte stabiel, waarbij de muntjak meer kansen lijkt te maken dan het waterhert. Dat komt ook door de verschillende biotopen, waar beide soorten de voorkeur aan geven. In de drogere gebieden leek de muntjak wat te gaan overheersen, in de nattere streken bleef de Chinees zich goed handhaven. Op de nabijgelegen landbouwgebieden was geen merkbare verandering te bespeuren. Maar of dat nu komt door het telen van minder aantrekkelijke gewassen of door onderlinge verdringing, dat is niet zo goed aan te geven.

Deer 5/2002

Ree. Het was de laatste 30 jaar opvallend, dat in zuidelijk Engeland, en dan vooral in

het graafschap Hampshire, een afwijkende geweiopbouw werd gevonden. De afwijking ging gepaard met overmatige rozengroei en vervormingen van het voorhoofdsbeen tussen de ogen en bij de neus. Er zou iets wezenlijks verkeerd zijn met de gezondheid van de bokken.

Melding wordt nu gemaakt van een gewei met een gemeenschappelijke roos voor beide opzetten, een gezamenlijke dikke opzet tot halverwege de hoogte, maar zonder schedelafwijkingen. Leeftijd zes jaar, gewicht ontweid (met kop en poten) ruim 19 kilo. Opzet 20,35 cm, geen tekenen van ziekte of parasieten, normaal bronstgedrag, geweivolume ruim 200cc.

De populatie in Zuid-Engeland stamt af van een gering aantal reeën dat eind 19^e eeuw ingevoerd werd uit Würtenberg in Duitsland. Men vraagt zich af, of hier van een degeneratie gesproken kan worden, omdat bij veel dieren ook een kleinere schedel en kaken werden gezien. Dit ging een enkele keer samen met het niet aangelegd zijn van sommige tanden en/of kiezen (zogenaamde agenesieën). De Durham Universiteit zal een onderzoek starten.

Verslag onderzoek para-tb vee en reeën Terschelling Geneeskundige Dienst voor Dieren te Drachten.

Onderzoekleider: C. Kalis. Vorig jaar is in Capréolus een artikel verschenen, dat melding maakte van een para-tb onderzoek onder het ree op Terschelling. Hier een samenvatting van de uitslag. Een uitgebreid verslag (alleen in het Engels) is op te vragen bij redactie of op onderstaand e-mailadres.

Samenvatting

In het paratuberculoseprogramma in

Nederland wordt de mest van bepaalde veestapels jaarlijks onderzocht. De mest die positief reageert op de *mycobacterium avium*, ondersoort *paratuberculosis (Mptb)* wordt verder bekeken op *IS900 Restriction fragment length polymorphism (RFLP)* patronen.

In een onverdachte veestapel op Terschelling werd een afwijking (R27) van de normaal gevonden bacteriepatroon gevonden. Dit R27 is tot nu toe nog niet ontdekt.

Grote wilde zoogdieren ontbraken tot 1992 op het eiland. In 2002 wordt de populatie geschat op 150 dieren.

Nadat alle mogelijke wegen waarop introductie van het *Mptb* in de veestapel zou hebben kunnen plaatsvinden waren uitgesloten, werd de aanwezigheid van het *Mptb* bij het ree als mogelijke infectiebron gezien. Op een paar honderd meter van de betreffende boerderij ligt bos, waar reeën kunnen komen.

Aan het onderzoek verleende de Stichting Reeënbeheer Terschelling haar medewerking door van 19 reeën het darmpakket ter beschikking te stellen. Het onderzoek werd verricht met de gemodificeerde techniek van Jørgensen. Eén van de 19 reeën was *Mptb*-positief. Maar het patroon van deze bacteriestam was *IS900 RFLP strain R01*, hetzelfde als wat regelmatig bij vee gevonden wordt. Verder onderzoek naar de herkomst van het ree op Terschelling leerde, dat er van een enkel dier sprake kon zijn van een verzorging in een gedomesticeerde omgeving, waar het kalf verse koemelk kon hebben gekregen. Deze koemelk zou dan de bron van de paratuberculoseinfectie bij dat ree kunnen zijn. Daarom blijft de oorzaak van de *Mptb*-infectie met *RFLP type R27* van de geïnfecteerde koe van de betrokken veestapel vooralsnog onbekend.

Wild & Hund 2/2003

Bijvoeren: zin of onzin?

In plaats van emotionele zouden rationele overwegingen de overhand moeten hebben. Een thema dat bijna ieder jaar weer actueel is, daarom nu een iets uitgebreidere samenvatting.

In een inleidend artikel wordt ingegaan hoe het wild reageert op lagere temperaturen. Er zijn diersoorten die totaal niet lijden bij tem-

peraturen onder nul, maar dat ligt voor de ene soort kritischer dan bij de andere. Zo kan het voorkomen dat de patrijzen al stijf bevroren dood liggen terwijl een hert zich net lekker begint te voelen. Het hangt ook af van de dekking en beschikbaarheid van voedsel. Wel is het zo dat al verzwakte dieren in de winter eerder zullen sterven. Maar dat moet je niet als dramatisch zien, zo is bijvoorbeeld de jaarlijkse sterfte door het verkeer vele malen hoger dan de normale wintersterfte. De wintersterfte die aanwijsbaar op kou en sneeuwval is terug te voeren blijkt heel gering. Pas bij extreem lage temperaturen en dan ook nog harde wind kan het in de winter kritisch worden, omdat dan relatief veel vetreserves aangesproken worden. Afgezien daarvan komt het niet zo heel snel voor dat schaal- of kleinwild door de honger omkomt. Het dier is er klimatologisch aan gewend en kan zich op 'onder nul' instellen. Sneeuw kan echter in een ander opzicht voor sterfte zorgen: kleinwild worden beter zichtbaar en gemakkelijker te grijpen voor predatoren. Ligt er meer dan 30 cm, dan heeft kleinwild moeite om daaronder voedsel te vinden. Een reactie is dan dat dit wild blijft zitten waar

het zit en moeilijk op de wieden of de lopers is te krijgen om naar een voerplaats te gaan. Een behoorlijke laag sneeuw vormt een prima isolatiemateriaal waar vooral herten, reeën en varkens gebruik van maken door zich te laten insneeuwen. Sneeuw kan bij tijdelijke dooi wel een probleem zijn omdat er dan ijsvorming optreedt waar de dieren moeilijk doorheen komen.

Is de winter dus geen oorzaak tot meer dan normale sterfte, wel moeten we in die tijd zorgen voor voldoende rust in het veld om het wild geen aanspraak te hoeven laten maken op de opgeslagen energiereserves. Voor het kleinwild zou je daarnaast kunnen overwegen om de predatoren wat korter te houden.

Het bijvoeren van reeën is dieronvriendelijk.

De voedselstrategie van het ree speelt een belangrijke rol. Ook dit wilde dier heeft door de eeuwen heen geleerd zodanig met zijn reserves om te springen dat een normale winter gemakkelijk doorstaan kan worden. De populatiedynamiek is daarbij belangrijk, niet het lot van een enkel eventueel verzwakt dier dat dood gaat. Het is belangrijk om de

biologische draagkracht niet te overschrijden en die wordt voornamelijk bepaald door het seizoen waarin het minste voorhanden is.

In dat kader kan het conditieproduct een duidelijke indicatieve rol spelen.

Het ree kent in grote trekken twee voedselstrategieën, een opname- en verteringspatroon voor de zomer met voor- en najaar (met veel eiwit) en één voor het winterseizoen (zonder veel eiwit). Hoewel het ree wat de voedselstrategie betreft zich uitstekend aan de verschillende seizoenen heeft aangepast, is het toch van belang in welke voedings-toestand het ree de winter ingaat. Daarbij is de opname van vet en eiwit in de herfst van betekenis, om zo in ieder geval een aantal echt winterse weken het hoofd te kunnen bieden. In de winter is het voor het ree moeilijk om eiwitrijk voedsel om te zetten in energie. Het ree is in de winter veel minder actief, dat scheelt weer. De energieverslindende activiteiten komen pas aan de orde bij het territoriumgedrag en bij de foetusontwikkeling. Alle twee in het voorjaar waarbij er vreten zat is.

Per jaar kunnen er een paar knelpunten voor de voedselopname optreden.

Foto: J. Huttinga

1. In de zomer wanneer grote oppervlakken bouwland, waar de reeën op trokken, geoogst worden. De dieren worden dan gedwongen binnen een paar dagen over te schakelen op andere bronnen en dat kan wel eens moeilijkheden opleveren. Goed onderhouden en gevarieerde wildakkers kunnen een verbetering betekenen.
2. In de late herfst wanneer er door onvoldoende rust niet genoeg vet- en eiwit-reserves voor de winter aangelegd en opgebouwd kunnen worden.

3. In maart, wanneer het dan weer zou beginnen te vriezen. De winterreserves zijn dan verbruikt en het ree is toe aan de omschakeling naar de zomerstofwisseling, waarvoor knoppen en eiwitrijk voedsel noodzakelijk worden.

Om reeën in de winter eiwitrijk voedsel bij te voeren is niet diervriendelijk. Ze kunnen het meestal niet goed verteren omdat andere voedingsstoffen ontbreken (tannine uit de naalden van spar en den bijvoorbeeld). De

reeën zullen eventueel bijvoeren aannemen, meer vanwege het gemak, dan dat ze er iets aan hebben. Ze kunnen het moeilijk omzetten in reserves en het sjoep hun spijsvertering in de war. Bijvoeren is dus voor het ree, zeker in de zeer matige Nederlandse winters, ongewenst. Afgezien daarvan mag helemaal niet aan de orde komen of bijvoeren ook betere trofeeën zal opleveren, want dat is natuurlijk puur jagersbelang dat met diermanagement niets van doen heeft.

Gouden kiezen

Een tijdje geleden werd er in Capreolus melding gemaakt van 'gouden kiezen' bij het Veluws hert. Meestal zie je het alleen bij herten, maar een dergelijk geval werd nu geconstateerd bij een gems in Oostenrijk. Volgens een deskundige gaat het om sporen van silicaat (een kiezelzuur), dat met het voedsel wordt opgenomen. De opname is vegetatiegebonden. De afzetting van het niet in water oplosbare silicaat gaat via het speeksel van het dier. Er zijn enkele kleurschakeringen: parelmoer- en goudachtig. Maar het laatste staat wel mooi, een schedeltje met gouden kiezen!

jan1.smit@wxs.nl

Foto: J. Hendriks

Vakmanschap voor veiligheid van mens en dier
.....al meer dan 30 jaar!

ARFMAN

Uw specialist in:

- landschappelijke afrasteringen
- kleinwild- c.q. dassentunnels en grofwildtunnels
- inrichting van begrazingsprojecten
- wildroosters en veeroosters
- industriële en paneel hekwerken
- rasterplannen en bestekken
- verkoop van afrasteringsmateriaal, wildreflectoren, DUFTZAUN & KITZRETTUNG (HAGOPUR)

Arfman Hekwerk b.v.
Ondernemersweg 15
7451 PK Holten
Tel 0548 36 29 48
Fax 0548 36 50 42
Internet www.arfman.nl
E-mail info@arfman.nl

Hoogwater Havikerwaard

Door C.H. Kleijer

Foto: H. Kleijer

Toen ik in 1992 op Middachten kwam werken, zei mijn voorganger Frans Sleedoorn, dat hij sinds 1970, toen hij in dienst kwam bij Middachten, slechts vijf of zes maal een zo hoge waterstand had meegemaakt dat onder andere de weg door de Havikerwaard onder water kwam te staan. De laatste tien jaar dat ik hier werk is de wateroverlast veel frequenter, soms zelfs twee keer in een jaar.

Laag hoogwater

Het gebeurt wel vaker dat de lage gronden onder water komen te staan door een combinatie van een hoge grondwaterstand en langdurige regenval. Dit vormt voor de aanwezige fauna nooit een probleem. Dit water komt langzaam hoger en geeft de fauna gelegenheid genoeg om naar hoger gelegen stukken te vertrekken. Wanneer de dieren worden ingesloten door het water, zijn er genoeg plaatsen waar ze doorheen kunnen waden en gedeeltelijk zwemmen,

maar ze hoeven nooit ver te gaan. De ervaring leert dat bij het onderlopen van de lage stukken, eigenlijk nooit problemen ontstaan voor de fauna, behalve voor de pas geboren hazen, die het niet redden.

Hoog hoogwater

Een groot probleem is echter de extreme hoge waterstand die ons de laatste jaren telkens weer opnieuw treft. Altijd worden we al enkele dagen van tevoren gewaarschuwd door waterschap en andere oplettende instanties, maar geen jaar is het verloop van deze periode gelijk. Altijd zijn er weer factoren die de stijging van het water in de uiterwaarden beïnvloeden zoals weer, sluisen, verzadigde bodem en sloten. Dit maakt het ook zo moeilijk om een eventueel draaiboek op te stellen voor het redden van wild. Het is gebeurd dat de uiterwaarden in één nacht vol stroomden en dat er meters water stond, terwijl andere keren het twee tot drie dagen duurde voordat de uiterwaarden vol

gelopen waren en dat dan de hoge stukken rond de boerderijen zelfs nog droog bleven.

Als blijkt dat het water zo hoog wordt dat de weg in de Havikerwaard er ook onder gaat, sluit de gemeente deze af met hekken en borden. Dit is voor de gemeente van belang voor eventuele schade van het water aan auto's en hun verantwoording voor de weg. Voor ons is deze maatregel nog belangrijker in verband met de noodzakelijke rust die we nodig hebben voor de aanwezige fauna. Hazen vluchten al snel naar de hoger (soms op terpen) gelegen boerderijen en verzamelen zich soms met tientallen op de kleine oppervlakten nog droge grond of houden zich schuil rond de hoeven in de daar aanwezige beplanting. Ook het talud van het viaduct

Foto: J. Hendriks

Foto: J. Hendriks

over de snelweg bij de Eikenstraat is een belangrijk toevluchtsoord voor o.a. ree, das, haas en konijn. Ook hier geldt dat rust noodzakelijk is.

Essentieel is de afsluiting van de openbare Eikenstraat, maar deze afsluiting is maar enkele dagen te handhaven omdat dan de bevolking van Ellecom nieuwsgierig wordt en een kijkje op het viaduct gaat nemen vanwege het mooie uitzicht. Verbaliserend optreden is dan noodzakelijk en via mond op mond reclame is dit redelijk effectief.

Foto: J. Hendriks

Vlucht gedrag

Opvallend is net als op andere plaatsen in het veld, dat als je met de auto door het terrein gaat, de dieren gewoon blijven staan of zitten in de taluds, terwijl wandelaars door hun aanwezigheid alles alle kanten op verjagen.

Foto: H. Kleijer

Hoogwater vluchtplaatsen

De oude spoordam die door het terrein loopt, waar vroeger de lorries met klei over gingen naar de steenfabriek, is een belangrijke hoog 'lint' door het terrein. Helaas niet hoog genoeg bij de drie hoogste standen die we

gehad hebben. De 'roof' grond die in de omgeving van boerderij de Pol is opgeslagen, heeft de laatste hoogwater periode goed gefungeerd als watervrij toevluchtsoord. Een andere zeer belangrijke hoogwatervrije plaats is de spoordam aan de zuidzijde van de Waard, deze hoge dijk is volop begroeid en biedt rust, dekking en voedsel. Ook het talud van de snelweg is, hoe gek het ook klinkt, een belangrijke vluchtplaats, maar ook zeer gevoelig voor verstoring. De reeën lagen al enkele dagen onder aan het talud, totdat de automobilisten het door begonnen te krijgen en stopten om een foto te maken of om even 'hertjes' te kijken. De gevolgen waren rampzalig, de reeën wisten niet hoe snel ze alle kanten uit moesten rennen (zwemmen, het water in) om weg te komen. Door dit soort situaties verdrinken de meeste dieren.

Barrières

Zonder verontrusting weten de dieren goed waar ze de hogere stukken kunnen vinden en weten ze precies hoe daar te komen. Een stuk zwemmen is geen probleem en in alle rust gaat dit dan ook goed. In een stress-situatie lijkt het wel of ze niet weten wat ze doen. Bij het oversteken van een afrastering, die soms niet meer zichtbaar is omdat deze net onder het wateroppervlakte ligt, kunnen ze met de voorlopers nog over het draad heen ploeteren, hierna blijven ze met de heupen haken, ze raken vermoeid en verdrinken. De afrastering onder langs het talud van de snelweg is op diverse plaatsen kapot, echter daar waar intact een groot obstakel.

Een prachtig rustige plaats is de voormalige vuilstort: Het Rouwenbos, begroeid met wig, populier, berk en braam en brandnetel.

En dan komt het ijs!

Allemaal mooie hoge plaatsen, maar dan komt er ijs, en de mensen beginnen te schaatsen. De laatste keer dat dat kon was zeventien jaar geleden. Dus natuurlijk uniek

Foto: H. Kleijer

voor de bevolking. We hebben geprobeerd om de Havikerwaard af te sluiten ter hoogte van de op- en afrit van de snelweg, maar als we in Ellecom controleerden, gingen in de Steeg tientallen mensen het ijs op en 'het hek was van de dam'!

Toen het ijs nog te dun was voor de mensen, was het goed voor de reeën, je zag ze midden op de ijsvlakte lekker in het zonnetje zitten te doezelen. Na verloop van tijd stonden ze op en na enige spagaatbewegingen kregen ze de benen er onder en liepen ze rustig naar een andere locatie.

Het ijs werd dikker en daar kwamen de eerste mensen op het ijs. De reeën vluchtten door een bosje waar het ijs niet dik genoeg was en zakten er doorheen. De route die ze af wilde leggen naar het veilige Kooibos hadden ze wel goed, maar door de verontrusting namen ze verkeerde wissels.

Doordat het water zakte en hierdoor ook het ijs, ontstonden er aan de kanten tegen de wegen en hoger gelegen gedeeltes, ijsschotsen waar de reeën bijna niet tegen op konden komen.

De mensen moesten natuurlijk weer 'hertjes' kijken, en twee reeën zijn door stress omgekomen.

Op diverse plaatsen hebben we tijdens onze nachtdiensten ook dassen en vossen waargenomen, die zich overdag goed schuil wisten te houden voor de schaatsers.

Alles bij elkaar genomen is het essentieel dat er voldoende hoogwatervrije stukken zijn. Deze kunnen alleen hun functie vervullen als ook de noodzakelijke rust is gewaarborgd.

Nu was de trieste balans op 12 januari 2003 in totaal acht dode reeën.

Foto: H. Kleijer

> vervolg van pagina 7

Op de IUGB congressen wordt eigenlijk het hele scala van diersoorten onderzocht die de aarde bevolkt. Het zwaartepunt ligt echter op de wildsoorten. Omdat het Ree onder de herten het meest onderzocht lijkt te zijn, is er eigenlijk op elk vlak van reeënonderzoek wel wat te halen: van herintroductie ten behoeve van de wolf in Portugal tot genetisch onderzoek aan het Chinese ree en het Siberische ree ten behoeve van de Taxonomie. Overigens, van de IUGB wordt je geen lid; eenmaal op een congres geweest betekent automatisch dat je in de lijst van IUGB deelnemers bent opgenomen en derhalve op de hoogte wordt gehouden van alle andere congressen.

redelijk met de voeten in de praktijk staat. Voor deze mensen gaat er niets boven onderzoek aan het ree en wil daarom nog wel eens heel academisch worden. Maar nogmaals, voor de echte reeënfanaten een *must*. Ook van de Roe Deer Meeting wordt je geen lid, maar sta je op de lijst als je eens een meeting hebt bijgewoond. In 2003 wordt van 23 – 26 april de 5e Roe Deer Meeting gehouden in Caldas do Gerês, Portugal. Het scala aan onderwerpen zijn logischerwijs wat minder breed dan de IUGB; van reproductie tot bescherming en beheer.

Meer info is te halen op de internetsite www.bio.uminho.pt/capreolus. En inderdaad, uit het internetadres blijkt al dat zowel voor de IUGB als de Roe Deer Meeting de Universiteit van Minho in 2003 medeorganisator is.

Het ECM

(European Congress of Mammalogy)

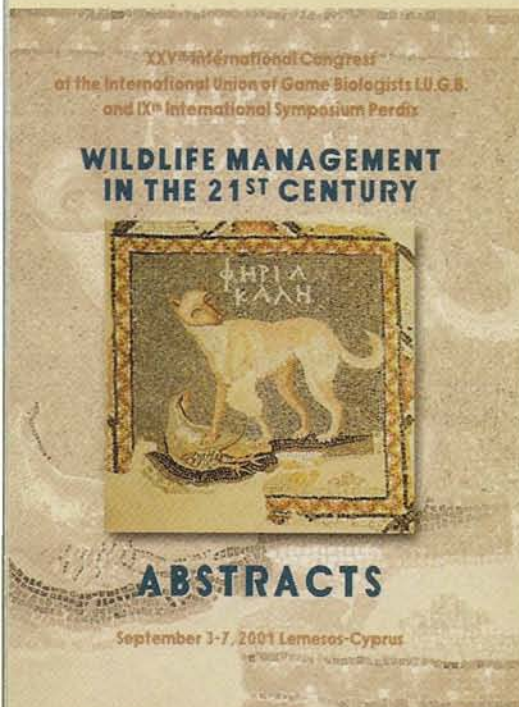
Het ECM is een wetenschappelijke club die zich bezig houdt met zoogdieronderzoek in Europa. Veel weet ik niet van deze club, omdat het met name mijn collega's van de sector ecologie zijn die deze congressen bezoeken. Ook op dit congres wordt een breed aanbod aan onderwerpen behandeld, en met name de wetenschapper die zich bezig houdt met reeën zal hier aan zijn trekken komen.

In 2003 wordt het 4e ECM-congres gehouden van 27 juli – 1 augustus in Brno, Tsjechië. Meer info is te halen op www.ivb.cz/ecm4.

De URG (Ungulate Research Group)

De URG behandelt alle, of moet ik zeggen alleen, hoefdieren als onderwerp van onderzoek. Voor zover ik kon nagaan wordt er in 2003 geen congres gehouden. De URG is een sterk wetenschappelijk gericht instituut waarvan de resultaten niet altijd direct te vertalen zijn naar praktische toepasbaarheid. Op het internet is tot op heden (Februari 2003) alleen een internetsite te vinden die verwijst naar eerdere congressen. Mocht u interesse hebben in deze club, dan verdient het aanbeveling om het internet regelmatig te raadplegen.

Voor 2003 ben ik van zins om naar de IUGB in Braga te gaan, terwijl mijn collega van de sector ecologie naar de Roe Deer Meeting in Calda do Gerês gaat. De overige congressen zullen we omwille van de tijd en kosten aan ons voorbij laten gaan.

Het IUGB congres wordt eens in de twee jaar gehouden en het 26e congres zal in 2003 plaatsvinden van 1 tot en met 6 september in Braga, Portugal. Het thema voor 2003 is "sustainable use of wildlife".

De onderwerpen lopen uiteen van het modelleren van de populatiedynamica tot en met het veelomvattende onderwerp "Man and Wildlife".

Meer informatie is te vinden op de internetsite www.bio.uminho.pt/iugb

De Roe Deer Meeting

Voor de echte fanaten onder ons is er ook een clubje dat zich strikt bezig houdt met reeën. Ook hier is sprake van een club die naast het wetenschappelijk gehalte nog

Foto: J. Huttinga

Staatsbosbeheer en verpachting van jacht

Door Jop Bakker

Landelijk schijnt het SBB verschillende maatstaven te hanteren aangaande de verpachting van het jachtrecht op zijn gronden. Op enkele plaatsen wordt de jacht helemaal niet verpacht, plaatselijk wordt alleen het reeënbeheer vrijgegeven en er zijn terreinen, waar alles bejaagd mag worden, wat de wet toestaat.

Regio Achterhoek

In de regio Achterhoek (= gewest Oost-Gelderland van de KNJV) zijn de contacten met SBB als volgt geregeld:

Er is één WBE te weten de WBE Ruurlo, die fungeert als contactpersoon met de regio-bestuurders van SBB. Deze WBE ontvangt van SBB de gegevens over alle te verpachten terreinen, die in het werkgebied liggen. De WBE Ruurlo zorgt voor de verdeling van de contracten over de betrokken WBE's en regelt de financiële afhandeling. Voor SBB een grote werkbeparing, voor de WBE veel werk en een financieel risico. Dit zelfde systeem wordt in deze regio ook gehanteerd in de contacten met waterschappen. Tot nu toe werkt dit systeem goed. Het grootste probleem is vaak het traag werken van een aantal WBE's. Goed kader is een schaars artikel in deze organisatie.

Verpachtingscondities

In de verpachting van haar terreinen maakt SBB een verschil in condities bij de verpachting. Terreinen van 40 ha en groter worden als zelfstandige jacht verpacht. Op deze terreinen mag in de nieuwe contracten – ingegaan in 1999- alleen beheer van reeën plaatsvinden. Alle andere diersoorten, waarop volgens de wet gejaagd mag worden, mogen in deze terreinen niet bejaagd worden. Voor terreinen, waar vóór 1999 contracten zijn afgesloten en die nog lopen, geldt deze regel niet. Er zijn in de Achterhoek een achttal terreinen van 40 ha of groter, waar deze regel voor geldt, met een totale oppervlakte van ca. 1350 ha. Alle terreinen, kleiner dan 40 ha, worden aan de WBE verpacht in wiens werkgebied de gronden liggen. Op deze terreinen mag alles bejaagd worden, wat de wet toestaat.

De WBE Ruurlo

De WBE Ruurlo zelf heeft in zijn werkgebied vier terreinen groter dan 40 ha, die eigendom van SBB zijn. Van drie is het jachtrecht verpacht aan de WBE. Deze heeft ze weer verpacht aan leden. Voor deze verpachting zijn de volgende regels opgesteld. Zo moet een kandidaat minimaal één jaar lid zijn van de WBE en als het reeënbeheer betreft, aan kunnen tonen over voldoende kennis en ervaring te beschikken.

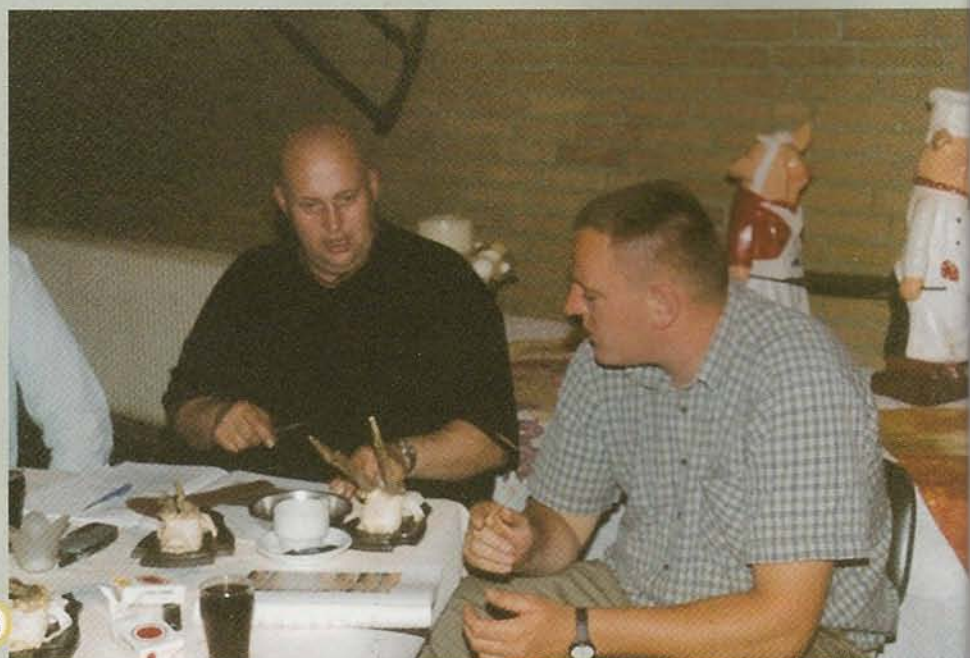
Het vierde SBB-terrein was, door een erfeniskwestie, enige jaren niet verpacht. Het betreft hier een terrein van ca. 200 ha. Sinds het voorjaar van 2002 is het reeënbeheer aan de WBE verpacht. De WBE had dus nu de mogelijkheid, dit terrein door te verpachten aan één van haar leden. Na een suggestie van SBB en enige leden, heeft de WBE voor een andere manier van reeënbeheer gekozen. Onder leiding van het bestuur wordt aan beginnende reewildjagers de gelegenheid geboden het reeënafschot uit te voeren. Toen dit bekend werd, waren er direct al meer kandidaten als af te geven afschot. Door

loting zijn vier kandidaten uitgekozen. De reeënstand in het terrein was bij de reewildcommissie van de WBE bekend. Vier bokken konden voor dit seizoen vrijgegeven worden.

De regels

Vanzelfsprekend zijn er duidelijke regels opgesteld.

SBB wil dat bejaging plaatsvindt vanaf hoogzitten. De aspirantjagers dienen aan de bouw hiervan mee te werken. Ze dienen een basis-cursus reewildbeheer te volgen. Ze moeten hun schietvaardigheid tonen. Het afschot door de aspirantjager vindt alleen plaats onder begeleiding van een ervaren reeënjager. De aspirantjager werkt mee, samen met de reewildcommissie aan inventarisatie van het terrein en de WBE. Reebokken dienen ingeleverd en gekeurd te worden voor de beheertoonstelling in Exel. De aspirantjagers, die ingeloot zijn, dragen de kosten voor de totale pacht. Ze mogen hiervoor één bok en één geit schieten. Het enthousiasme voor deze methode is groot. Het merendeel van de aspiranten jagers is ter plaatse bekend en was al actief bij de reeëntellingen. Ze krijgen nu een mooie kans zelf actief aan het beheer mee te werken.

De drie winnende dia's van Jan Huttinga!

Commentaar overbodig

Nieuwe zweethondenlijst

Door P.H. Schneider

In het vijftig jarig bestaan van de vereniging 'Het Reewild' is door de enorme toename van de reewildpopulatie in ons land de zweethondenlijst de laatste 10 jaar een niet meer weg te denken fenomeen.

Om de twee jaar wordt deze lijst vernieuwd, omdat jagers en hun honden nu eenmaal niet het eeuwige leven bezitten en ook om anderen een kans te geven hieraan deel te nemen. Via een schriftelijke enquête blijven wij op de hoogte van de behaalde resultaten plus de nodige op- en aanmerkingen. Allereerste enig cijferwerk. Van de 78 deelnemers zijn er gedurende de jaren 2001-2002 55 opgeroepen voor 728 nazoeken inclusief verkeersslachtoffers, waaronder 9 meldingen via de ANWB-Wegenwacht en 71 via de politie. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat onder het resterende

aantal geen verkeersslachtoffers zaten. In totaal ging het om: 245 reebokken, 156 reegeiten of kalveren, 54 stuks roodwild, 187 stuks zwartwild, 7 stuks damwild, 73 vossen en 1 das. Ruim 75% van alle nazoeken had daadwerkelijk succes!

Erratum:

Wilt u op de zweethondenlijst de volgende mutaties aanbrengen:

- Nr 8 G.J. van Laar, 06-52172807
- Nr 60 Mutsaers, 013-5900808 of 06-55888981

Junior Jagers Antwerpen organiseren i.s.m. Wild und Hund, Nederlandse Reewildvereniging en Antwerpse Reewildcommissie

Reefiepseminarie met Klaus Demmel & vertoning film Capreolus Capreolus, Reeënsprongen in Nederland van de Nederlandse Reewildvereniging.

Waar: Hof ter Rielen Kasterlee, E34 afslag 24

Wanneer: 7 juni van 9.00 tot 13.00 uur Nr. 40/03
 7 juni van 14.00 tot 18.00 uur Nr. 41/03
 8 juni van 9.00 tot 13.00 uur Nr. 42/03
 8 juni van 14.00 tot 18.00 uur Nr. 43/03

Prijs: € 25 per persoon, inclusief syllabus

Gelieve tijdig te reserveren bij Junior Jagers Antwerpen en door storting op het rekening nummer 412-7191391-83. Gelieve bij storting seminarienummer te vermelden. De plaatsen zijn beperkt !

